

POLITIKAI FEJLŐDÉS

A MÉLTÁNYOSSÁG POLITIKAELEMZŐ
KÖZPONT KÖZÉLETI MAGAZINJA

MÉLTÁNYOSSÁG
politikaelemző központ

A TÖRTÉNELEMFORMÁLÁS DISZKRÉT AKTUSA

ROBERT SCHUMAN

Európa külügyminisztere

KONRAD ADENAUER

Európa kancellárja

JEAN MONNET

A gyakorlatias alapítóatya

AZ EURÓPAI
POLITIKA TÉTJE

- 1 A TÖRTÉNELEMFORMÁLÁS DISZKRÉT AKTUSA
(Novák Zoltán)
- 2 AZ EURÓPAI POLITIKA TÉTJE
(Rajnai Gergely)
- 3 ROBERT SCHUMAN: EURÓPA KÜLÜGYMINISZTERE
(Paár Ádám)
- 4 KONRAD ADENAUER: EURÓPA KANCELLÁRJA
(Paár Ádám)
- 5 JEAN MONNET, A GYAKORLATIAS ALAPÍTÓ ATYA
(Paár Ádám)
- 6 ALTIERO SPINELLI ÉS AZ EURÓPAI FÖDERALIZMUS
(Kiss Róbert)
- 7 EGY ELFELEDETT EURÓPAI: JACQUES DELORS
(Paár Ádám)

Csizmadia Ervin

MÉLTÁNYOSSÁG POLITIKA ELEMZŐ KÖZPONT
Igazgató

Magazinunk legújabb száma Európa II. világháború utáni alapításával foglalkozik. Ritkán beszélünk erről az alapításról, noha manapság, amikor Európa működésében válságjelenségek tapasztalhatók, sokan utálnak a liberális világrend válságára. Nos, ennek a máig ható liberális világrendnek az alapjait rakták le 1945 után. Hogy kik? Azok az alapító atyák, akik döntően kereszténydemokraták voltak. Hogy hogyan? Nem a liberális korszak meghaladásával, hanem annak új alapokra helyezésével. Az alapítók mehökkentő új eszméket adtak, például az európai egység és a a korábbi ellenségek közötti megbékélés eszméjét. Elég fellapoznunk az egyik legfontosabb alapító atya, Robert Schuman írásait. A liberális kereszténydemokrácia magvait veti el ő, mint ahogy a nemzetállamiságot nem kizáró föderalizmus eszméjét is. Magazinunkban bemutatjuk az alapító atyák világképét, s tesszük ezt azért, mert azt gondoljuk: ha ma a liberális világrend válságba került, akkor célszerű visszatérnünk a kezdetekhez, s megvilágítanunk a sikeres alapítás okait. Ma természetesen nem hozhatók vissza a korábban nyertes eszmék, de a győztes szellemiség igen.

VEZETŐI LÁBJEGYZET

A TÖRTÉNELEMFOR- MÁLÁS DISZKRÉT AKTUSA

A történelem nemcsak úgy zajlik, nem pusztán okok és okozatok végeláthatatlan és kibogozhatatlan bonyolultságú összefonódása alkotja szövetét. A történelem formálható. A nagy pillanatokban emberek és helyzetek különleges találkozási formálja. Tudunk jó néhány olyan példát, amikor bizonyos emberek és bizonyos helyzetek szerencsétlen találkozási lángba borított egy országot, egy térséget, vagy akár egy kontinenst. De mi ezúttal nem ezekkel az esetekkel fogunk foglalkozni, hanem a formálás nehezebb, diszkrétebb, de nem kevésbé grandiózus formájával, amikor ember és helyzet találkozásából valami új dolog, egy olyan új minőség születik, ami előtte nem létezett. Ez akkor történik meg, ha az ember vagy az emberek egy bizonyos csoportja képes megérteni a helyzet lényegét, és ebből születik egy gondolat, egy vízió, egy álom, amely mellett akkor is kitartanak, ha az minden korábbi tradíciónak, beidegződésnek és törvényszerűségnek ellentmond.

A HELYZET ÉS AZ EMBER

Vessünk először is egy pillantást nagytotálban arra a helyzetre, mely a fent említett találkozás feszített keretrendszerét szolgáltatta. A második világháborút követő években járunk, egy olyan világégést követően, mely során Európa olyan mélyre süllyedt az embertelenség mocsarában, mint történelme során még soha. Ráadásul rövid idő alatt ez volt a második olyan – szinte az egész világra kiterjedő – háború, amit Európa belviszályai robbantottak ki. Miközben Európának meg volt az ereje ahhoz, hogy fél évszázadon belül kétszer is lángba borítsa a világot, ezenközben (és talán épp ezért) szépen fokozatosan elvesztette világhatalmi befolyását.

A két háború erkölcsi és emocionális hagyatékának árnyékában az európai vezetők egy olyan intellektuális présben találták magukat, amelyben egyik oldalról az a tudat szorította őket, hogy a haditechnológia fejlődésével – az atomkorszakba érve – egy következő háború már biztosan porig égeti az egész kontinenst, másik oldalról az a vízió nyomasztotta őket, hogy Európa az épp kialakuló duális világrend érdekszféra-harcainak passzív színterévé válik, és elveszíti minden autonómiáját.

Az európai gondolkodók és döntéshozók, helyesebben: a gondolkodó döntéshozók egy csoportja megértette, hogy szellemi értelemben ez Európa „legsötétebb órája”, és ha nem sikerül a belső megosztottságon úrrá lenni, és kiutat találni ebből helyzetből, akkor egész Európa ütközőzónává válik, és örökre elveszíti az esélyét, hogy saját sorsának formálója legyen.

Ezt a bizonyos csoportot hívjuk úgy, hogy Európa alapítóatyái. Ők azok az emberek, akik mindenki másnál többet tettek azért, hogy Európát elindítsák egy olyan (hosszú) úton, melyen haladva kikeveredhet abból a történelmi csapdahelyzetből, amelybe saját magát lavírozta. Ebbe a körbe tartozik: Robert Schuman (francia miniszterelnök, külügyminiszter), Jean Monnet (francia

gazdasági szakember), Konrad Adenauer (Nyugat-Németország első kancellárja), Alcide De Gasperi (olasz miniszterelnök), Paul-Henri Spaak (belga politikus), Winston Churchill (brit miniszterelnök), Joseph Bech (luxemburgi miniszterelnök), Altiero Spinelli (olasz politikus). Lehetne még bővíteni a sort, jó néhány olyan ember van még, akik sokat tettek hozzá az integráció emelkedett víziójához, majd később a fokozatos megvalósításához. De most éppenséggel szűkíteni akarjuk ezt a kört, mert volt ennek a csoportnak egy azonos világnézeti alapokon álló magja, akik nélkül nem történtek volna meg már a kezdeti lépések sem. Schuman, Adenauer és De Gasperi más-más kultúrából érkezve jutottak ugyanarra a következtetésre, és mindhármuknak megvolt az a döntéshozói mozgástere, hogy kimozdítsák a történelem kerekét a kijelölt mezsgyéjéről. E három ember korának legkitűnőbb elemzőjének bizonyult, mert képesek voltak megérteni az eléjük táruló helyzet lényegét, évszázados történelmi tapasztalatok számbavételével felismerték, hogy csak egy gyökeres paradigmaváltás állíthatja meg a lejtőn Európát. Politikusként pedig megvolt bennük a kellő elkötelezettség, kitartás és meggyőzőerő, hogy el is indítsák azt.

Most pedig vessünk egy pillantást arra, hogy mik is voltak a paradigmaváltás szándékának a fő mozgatórugói.

BÉKE, SZOLIDARITÁS, FEJLŐDÉS

E három fogalom Schuman, Adenauer és De Gasperi nyilatkozataiban és beszédeiben olyan gyakran fordulnak elő, hogy az a jelenkor köznyönsen fásult politikafogyasztói számára már nyilvánvalóan politikai giccs kategóriájába tartozik. Csakhogy a korszak értékrendjében egyik sem volt megkérdőjelezhetetlenül normatív érték. Másrészt ezekben a szövegekben a három fogalom nem hagymázos célokként szerepelnek, hanem leggyakrabban valamilyen történelmi levezetéssel megtámasztott – konkrét vagy elvont – cselekvési tervet tételző koncepcióvá lényegülnek. Az

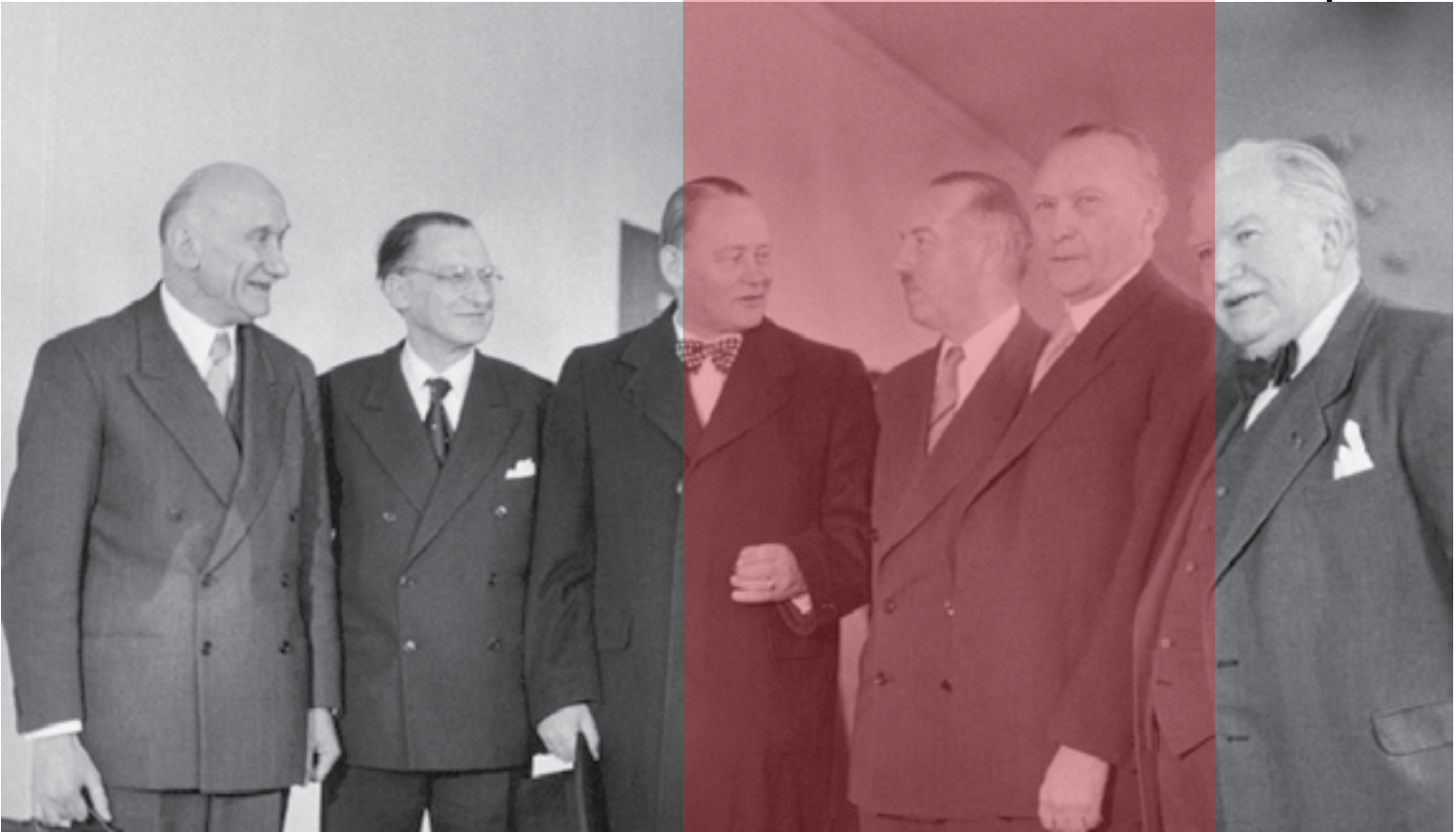

érvelésekben mindhárom egyszerre cél és eszköz – kölcsönösen előfeltételei és következményei egymásnak. Bár a jelenből visszatekintve egyértelműnek tűnik, hogy a második világháború borzalmai után minden európai békét akart, de ez korántsem volt ennyire evidens. Ugyanúgy benne volt a levegőben a revansvágy és vesztesek ellehetetlenítésének szándéka, mint az első világháború után. Mindamellett ezúttal már sokkal nagyobb volt a fogadókészség azok iránt a gondolatok iránt, melyek óva intették a győztes hatalmakat attól, hogy ugyanazokat a hibákat elkövessék, mint Versailles-ban. Az Adenauer-Schuman tandem elévülhetetlen érdeme, hogy ez utóbbi álláspont vált paradigmaképző erővé.

Mindketten felismerték, hogy a béke elengedhetetlen előfeltétele, hogy a francia-német viszonyt új alapokra helyezzék. Adenauer a következőképpen nyilatkozott erről: „A francia–német konfliktus, amely évszázadokon keresztül uralta az európai történelmet és annyi háborút és pusztítást okozott, egyszer s mindenkorra véget kell, hogy érjen.” (...) „A múltban gyökerező ellenségeskedés ellenére most együtt kell dolgoznunk, hogy egy új Európát építsünk, ahol a béke és együttműködés uralkodik”. De azzal is tisztában volt, hogy mindez nem lehetséges, ha nem képes megszelídíteni azokat a félelmeket, melyek Németország ismételt megerősödésének lehetőségéhez kapcsolódtak. Ennek garanciáját Adenauer Németország föderális alapokra helyezésében látta, mivel ez kizárja az autoriter törekvések előretörésének lehetőségét: „A német föderalizmus Európa egészének jövőjét is szolgálja, hiszen egy erős, de decentralizált Németország hozzájárulhat az európai béke fenntartásához.”. Ugyanakkor mindhármuk meggyőződése az volt, hogy francia-német kiegyezés is csak az első lépcsőfoka volt annak az átfogó integrációnak, mely képes megszüntetni a háborúkat létrehozó eredendő okokat. A népek közötti szolidaritás megteremtése egy másik fontos lépcsőfok, mely nemcsak mint egy grandiózus integrációs békeprojekt magasztos eszmei magja jelenik meg, hanem mint elkerülhetetlen rendezőelv, mely alapjaiban határozza meg az országok közötti kapcsolatok bonyolult struktúráját. Voltaképpen egy olyan mechanizmus, melynek a hajtóerejét az a belátás szolgáltatja, hogy az európai államok olyan kontinenseken átívelő problémákkal szembesülnek az elkövetkező korszakban, amelyekre a megoldás már nem képzelhető el nemzetállami szinten. Ebben az értelmezésben a szolidaritás már nem az önmérséklet és az empátia

*„Különbségeinken és földrajzi hatá-
raikon túl, Létezik egy közös érdek”*

(Jean Monnet)

gesztusképlete, hanem vegytiszta önérdék. Még hozzá egy olyan nemzeti önérdék, melynek tudatosítása és működtetése megteremti a feltételeit egy olyan gazdasági fejlődésnek, mely végül hosszú távon biztosítéka lesz a béke és nemzetek közötti szolidaritás fenntartásának. Az alapítóatyák érvrendszerében három olyan tényező különíthető el, amely alááshatja a békét a szolidaritást és a fejlődést, mindhármát a nacionalizmus mérgezte meg, és torzította el olyan mértékben, hogy az egyenesen elvezetett a háborúk kitöréséig: a nemzet, a határok és a szövetségrendszer. Ennek értelmében egy olyan integrációs szisztéma kidolgozását tűzték ki célul, mely új alapokra helyezi e három fogalmat.

NEMZET, HATÁROK, SZÖVETSÉGEK

Miközben a nacionalizmus minden formája a korabeli közgondolkodás célkeresztjében volt, és egybehangzóan ebben látták a háború kitörésének fő okát, a nemzet fogalmával és a nemzetállamok szerepével kapcsolatban már sokkal óvatosabban kellett eljárni a föderalizmus híveinek. Nemcsak azért, mert már akkor tisztában

voltak azzal, hogy az ellenoldal bírálatának gerincét épp a nemzeti szuverenitás és a szupranacionális irányítás szembeállítása fogja alkotni, hanem mert tényleg hittek abban, hogy ez a két dolog közös nevezőre hozható, és nem egymást kioltó tényező. Schuman így gondolkodott erről: „Ugyanez áll a nemzeti kereteken túllépő minden nemzetek feletti szervezetre, amelyek nem azért működnek, hogy csorbítsák a nemzeti jelleg érvényesülését, vagy magukba olvasszák azt, hanem hogy tágabb cselekvési teret nyissanak számára. A nemzetnek küldetése van, amely azonban nem csupán saját tagjaira érvényes, de legalább ilyen mértékben más nemzetekre is kiterjed, Így hát a nemzet nem korlátozódhat csak egy szerepére”

Ami a szövetségek szerepét illeti, az alapítóatyák felismerték, hogy az elmúlt évszázadok európai kooperációs logikája csak olyan típusú nemzetek közötti együttműködést engedett meg, mely szövetségek formájában öltött testet, létrehozásukat és megbontásukat a „becsvágy és a sérelem” diktálta. Mindig valami ellenében jöttek létre, mindig egyfajta oppozíciós törvényszerűség diktálta létrejöttüket. Ezt kívánták felváltani a föderalisták egy mindenki számára nyitott, kiterjesztett szövetséggel, melyben az oppozíciós csoportlogikát felváltja a népek szolidaritásán alapuló közösségi logika. Lehet, hogy a népek szolidaritása első hallásra kissé patetikusnak hangzik, de például Schuman érvelésében mindez az önérdék köntösében, a kontinentális önrendelkezés megtartásának előfeltételeként jelenik meg: „való igaz, hogy az érdekek kölcsönös függőségi viszonyban állnak egymással, és nem érhetjük el kívánt céljainkat, csakis az erőforrások egyesítése révén. Arra van szükség, hogy mindannyiunkat áthasson az a meggyőződés, hogy kölcsönösen szükségünk van egymásra, a rangra és a rendelkezésünkre álló hatalomra való tekintet nélkül. Saját eszközeink – igényeinkhez mérten – elégtelenek. Ez keserű igazság, de nincs jogunk véka alá rejteni.” A határok kérdésköre a fenti két tényező leágazása, elsőre marginális tényezőnek tűnhet, mégis fontos szerepet tölt be a föderalizációs narratívában, mivel a történelem során gyakran néhány kilométernyi határmódosításért tizezrek adták életüket. Schuman így nyilatkozik a határok szimbolikájáról: „Ezek léte történelmi adottság; nem állítjuk, hogy javítanánk a történelmen, vagy hogy kitalálnánk egy észszerűsített és irányított földrajzot. Amit mi akarunk, az a határok merevségének úgy is mondhatnám, az elviselhetetlenül ellenséges jellegüknek a megszüntetése.”.

KERESZTÉNYSÉG, DEMOKRÁCIA, FEJLŐDÉS

Schuman, Adenauer és De Gasperi kereszténydemokrata politikusok voltak, és egy keresztény integrált Európa alapjait fektették le. De az ő olvasatukban maga a demokrácia is a kereszténységnek köszönheti létét. Értelemszerűen nem az ótestamentumi, hanem a krisztusi értékekből vezetik le a demokrácia születésének feltételeit: „minden ember természettől való egyenlősége”, az emberi méltóság egyetemessége, a közösségi felelősségvállalás, szolidaritás és az igazságosság elvei. Mivel a demokrácia sem létezhet ezek nélkül az elvek nélkül, ezért a föderális Európa számára is nélkülözhetetlenek a keresztényi értékek. Ugyanakkor, ha az államszervezés és hatalomgyakorlás aspektusát vizsgáljuk, akkor nézetekben nagyon is megfértek a felvilágosodás táptalaján álló liberális alapelvek is: szekularizáció, hatalmi ágak szétválasztása, népszuverenitás. Amikor az egységes

Európa jövőjéről gondolkodtak, akkor a keresztényi értékek és a liberális elvek sajátos szintézise lebegett a szemük előtt, ami ebben vonásában nagyon is hasonlít az amerikai alapítványok víziójához, akik Locke természetes jogaira, Montesquieu államelméletére, Rousseau népszuverenítésára, Hume kormányzati alapelveire és Blackstone jogelveire alapozták az amerikai alkotmány szellemiségét.

Ha azt a kérdést tesszük fel, hogy mennyire távolodtunk el az alapítványok eredeti szándékaitól, hogy az Európai Unió jelene mennyire tükrözi vissza eredeti elképzeléseiket, akkor erre a válasz nem is olyan egyszerű. Helyesebb talán egy olyan gondolat kísérlettel próbálkozni, hogy ha feltámasztanák az alapítókat, akkor vajon mit szólnának ahhoz a fejlődési pályához, amit az integráció ez elmúlt hetven évben befutott.

Egyrésztől feltehetően nagyon is elégedettek lennének, mert az általuk kidolgozott konstrukció az évtizedek során annyit fejlődött, mélyült és bővült, hogy az talán a legmerészebb álmaikat is túlszárnyalta. Ráadásul eredeti szándékaiknak megfelelően biztosította a belső békét és a hosszú távú gazdasági fejlődést. Ennek eredményeképpen létrejött a történelem talán legnagyobb társadalmi támogatottsággal rendelkező államhatalmi berendezkedése: a jóléti állam. Mindazonáltal erős hiányérzetük támadna a védelmi unió kapcsán mert az azóta sem valósult meg, illetve valószínűleg a bürokratikus struktúra sem töltené el őket boldogsággal. De, hogy mit hiányolnának igazán, azt két idézettel lehet a leginkább szemléltetni. Az első De Gasperitől származik: „Nem a gazdasági vagy pénzügyi törvények tesznek majd bennünket európaiakká, hanem az arra való készségünk, hogy megértsük a többi ország életét, valamint toleranciánk és testvéri szeretetünk, melyek a társadalom és a nemzetköziség síkján az igazságosság és a béke előmozdításával valóban európai polgárokká avathatnak.” A másik Schumantól: „Nem engedhetjük meg, hogy ez a közösség csupán gazdasági és technikai vállalkozás maradjon: lelket kell adnunk neki. Európa csak akkor fog élni és megmaradni, ha tisztában lesz önmagával és felelősségével, ha visszatér a testvériség és szolidaritás keresztény elveire.”. Ebből a két rövidke citátumból is rengeteg elem érdemelne egy önálló értekezést, de az egyik fontos kulcsmotívum, hogy nem sikerült megérteni többi ország életét, érve ezalatt, hogy főleg a magországi és az újonnan érkezők között van egy kölcsönös meg nem értés, amit húsz év alatt nemhogy nem sikerült áthidalni, de a probléma egyre csak mélyül. A másik kulcsmotívum, hogy nem sikerült kitermelni az európai polgárságot, legalábbis a klasszikus értelemben vett, európai identitással rendelkező polgárságot semmiképp. Ezzel szoros összefüggésben van a harmadik hiátus, miszerint nem sikerült lelket adni az Uniónak. Vagy ha igen, akkor az valahol kiveszett belőle. Ezt a három dolgot biztosan hiányolnák az alapítványok. Mivel minden bizonnyal ismét egy korszakhatárhoz érkeztünk, ez a kihívás vár Európa szellemi elitjére, vissza kell nyúlni a gyökerekhez, meg kell érteni az európai fejlődés lényegét, és vissza kell adni Európa lelkét.

AZ EURÓPAI POLITIKA TÉTJE

Az európai politikát másodlagosnak, kicsit érdektelennek tartjuk mi magyarok, és általában az európai polgárok is. Minden a nemzeti szintű témákról szól, akár egy budapesti kerület vagy kisváros apró-cseprő ügyei is sokszor érdekesebbek, mint a kontinensszintű mozgások. Mégis Orbán Viktort mintha már hosszú évek óta elsősorban a politika ezen szintje érdekelné. Miért lehet ez így, ha a szavazók szemében főleg a hazai szint számít?

A magyarázathoz kicsit a múltba kell tekintenünk. A II. világháborút követően az egységes Európa gondolata, bár a polgárok – és a politikai elit nagy részének – fejében fel sem merült, vagy legfeljebb abszurd utópiának tűnhetett, néhány meghatározó vezetőnek (akiknek gondolatait az alábbi kiadványban bemutatjuk) elérendő céllá, az újabb kontinensméretű katasztrófa megelőzésének eszközévé vált, és néhány év alatt le is fektették a korábban elképzelhetetlen közösség alapjait. Sok fontos politikus volt ebben az időszakban Nyugat-Európában, az utókor számára mégis ők, az Európa-gondolat alakítói lettek igazán nagy formátumú vezetők. Ez azóta sincs másképp. Bár az Európai Unió és

elődszervezetei mindig, minden országban másodlagos szerepet töltek be a belpolitikához viszonyítva, a legfontosabb politikusok azok lettek, akik képesek voltak formálni az EU-t és a mögötte álló eszmeiséget. Ez az eszmeiség ugyanis semmiképpen sem statikus: bár sokan szeretnék úgy látni és láttatni, mint egy, az '50-es években kőbe véssett gondolatot, ami kijelölt egy utat, amin azóta – hol lassabban, hol gyorsabban – halad Európa, ez korántsem igaz. A régi gondolatok a mai napig meghatározóak (ez abból is látszik, hogy minden reformer szeret az alapítókra hivatkozni), de minden korszakban átalakultak, mindig voltak, akik alakították azt, hogy mi is Európa, és hogyan is viszonyulnak hozzá a nemzetállamok.

Az Európa-gondolat fejlődését a Lisszaboni Szerződés sem állította meg. Sőt, a 2010-es években is azok a politikusok váltak igazán nagy formátumúvá, akiknek volt elképzelésük arról, milyen irányba kell haladnia az Uniónak: Angela Merkel és Emmanuel Macron is komoly tervekkel állt elő, ezek pedig meghatározták az Európáról való gondolkodást, még akkor is, ha a konkrét célkitűzések nem is valósultak meg mind.

Ezt a trendet felismerte az az oldal is, amely a legkritikusabb az EU-val szemben. Ma már nagyon kevés párt próbálja elérni azt, hogy országa kilépjen az Unióból, sokkal jellemzőbb, hogy a maguk képére kívánják formálni azt. Az euroszkepticizmus ma már nem az Unió megszüntetésére, hanem radikális átalakítására törekszik, és Orbán Viktor új EP-frakciója ebben kíván élen járni.

Ez az oka tehát annak, hogy Orbán és több más politikus is kiemelt figyelmet fordít az európai szintérre, és annak megújítására is: lehet, hogy a napi politikai sikerek kulcsa nem ez, de hosszú távú hatást csak így lehet kifejteni. Ezen felül Európa alakítása során kialakulnak nemzetközi szövetségek is, amik elengedhetetlenek egy olyan, több cikluson átívelő kormányzáshoz, mint amilyen a Fidesz.

Az Orbán-féle oldalnak egy részről igaza van abban, hogy az európai gondolat nem egy befagyott, megváltoztathatatlan idea, hanem egy folyamatosan alakuló eszmeiség, amihez minden generáció hozzáteszi a magáét, így van létjogosultsága annak, hogy ő és har-

costársai radikális változást követeljenek.

Akkor viszont téved ez a tábor, amikor azt állítja, hogy az alapító atyák egy, a maitól egészen eltérő struktúrát fektettek le, és attól nem is kívántak elmozdulni, ezért kell visszatérni egy régebbi állapothoz. Ahogy az európai színteret kialakító politikusokat bemutató írásainkból is kiderül,

az európai eszme sosem volt statikusnak szánva, ezért ez az érv nem állja meg a helyét: épp ezért van létjogosultsága azoknak az ötleteknek, amelyek (akár jobb-, akár bal, akár föderalista, akár szuverenista) irányba akarnak terelni az Uniót, mert az egy folyamatosan fejlődő gondolat.

Ráadásul egy olyan gondolat, ami első ránézésre a polgárok mérsékelt érdeklődése miatt elhanyagolhatónak tűnik, de az igazán nagy formátumú politikusok számára megkerülhetetlen, ezért is foglalkozik vele Orbán Viktor és sokan mások Európában, és ezért nem lenne rossz, ha az ellenzéki szereplők is mélyebben elgondolkoznának azon, szerintük milyen irányba is kellene tartson az Unió.

ROBERT SCHUMAN EURÓPA KÜLÜGYMINISZTERE

Robert Schuman francia politikus a II. világháború végén – másokkal együtt – világosan látta, hogy a megelőző 500 évben 25 háborút vívó, egymással szemben permanensen ellenséges Francia- és Németország megbékélése kulcs az európai békéhez – mindezekről részletesen ír az Európáért című tanulmánykötetében.

Az első tézisünk, hogy Schuman számára az európai egység gondolata nem önmagában való cél volt, hanem szervesen levezethető a kereszténydemokrata gondolkorból. Mint írja, “Rómát és Bizáncot belső viszályaik ásták alá, és értelmetlen rivalizálásukban pusztultak el. Bár Európa ma még nem érte el a hanyatlásnak ezt a szintjét, ugyanez a betegség fenyegeti.” Ebből egyenesen fakad az is, hogy a nemzetekfelettségben őrződik meg a nemzetállamiság. Egység nélkül pusztulás vár a nemzetekre: “Az európaiak oly mértékben menekülnek majd meg, amilyen mértékben fölismerik a közös veszéllyel összetartás szükségességét.” Ebben a gondolatban már benne rejlik a kor aktuális veszélyforrásától, a hidegháborúnak egy esetleges forró háborúba

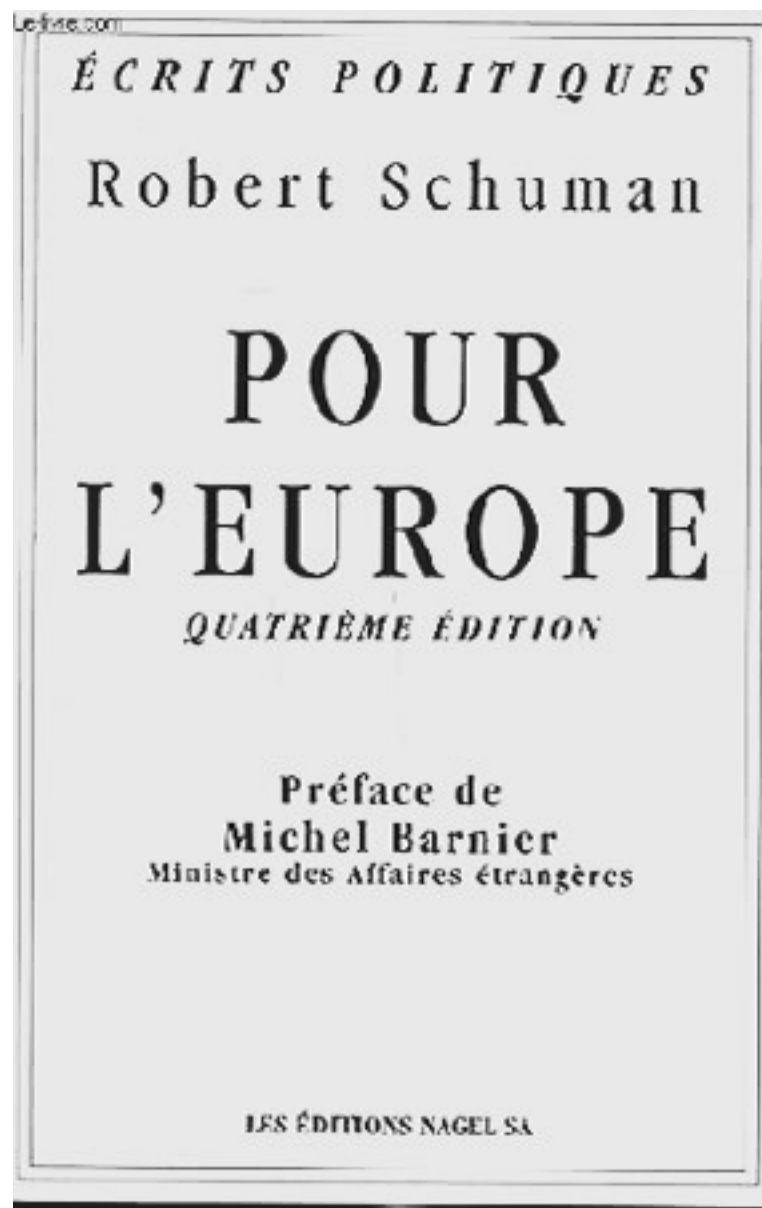
való átcsapásától való félelem. De ezen túlmenően is, a történelem, különösen a német-francia múlt és a II. világháború eléggé bizonyítja Schuman számára, hogy “Európa többé nem lehet egymással szemben álló, sőt gyakran ellenséges államok földrajzi halmaza, hanem különböző nemzetek közösségévé kell válnia, akik egyesülnek abban az erőfeszítésben, hogy megvédjék és felépítsék egymást.”

Második tézisünk szerint Schuman egész kiállása a német-francia megbékélés mellett nem vezethető le pusztán a II. világháború utáni nemzetközi politikai viszonyokból, valamint a két ország állapotából és kapcsolatrendszeréből, hanem ezen kívül Schuman kereszténydemokrata értékrendje és neveltetése is fontos szerepet játszott. Elég csak utalni Schuman idézetére: “A mai demokráciák példát mutatnak nekünk a lelki, vallási értékek valódi megértésében.” Emellett kimondja, hogy “a demokrácia vagy keresztény lesz, vagy nem lesz.”

„Európát nem lehet egy csapásra felépíteni, sem pusztán valamely közös szerkezet kialakításával integrálni. Konkrét megvalósításokra, de mindenekelőtt a tényleges szolidaritás megteremtésére van szükség.”

KERESZTÉNYDEMOKRÁCIA

Schuman számára a kereszténység és a demokrácia nem egymást kizáró fogalmak voltak, hanem éppen ellenkezőleg: egymást feltételezték. De még érdekesebb, hogy Schuman elfogadta a liberalizmus számos eszmei alapvetését, így az optimista haladáshitet, miszerint az egyes társadalmak egy békés, nemzetekfeletti egyesülés irányba tartanak. Ugyanakkor ez a nemzetekfeletti-ség nem jelenti a nemzetállamok fölszámolását (miként a liberálisok sem gondolták a nemzetállamok megszűntetésére, hiszen a 19. században a liberalizmus és a nemzeti gondolat összefonódott), éppen ellenkezőleg,

a nemzeti érdekek a nemzetekfeletti-ségben teljesednek ki, legalábbis Schuman szerint. A nemzetekfeletti-ség felé vezető úton az egyes nemzetek nem egyforma szakaszon járnak. Az európai népek természetesen előre tartanak, és "ma a kereszténységnek, saját történelme során átélt tapasztalatai birtokában, segítenie kell a kevésbé fejlett népeket, hogy azok maguk is végigjárhassák az emberi megújulásnak ugyanazt az útját." Mint érzékelhető, Schumant is jellemezte a 19. században született európaiak többsége által vallott meggyőződés, hogy a világ egyenlőtlen, abban az értelemben, hogy

Európa fölényben van mind gazdaságát, mind politikai kultúráját tekintve: pedig szerinte a harmadik világ népeiben "hatalmas mértékű lelki és szellemi szükségletek élnek". Ebből azonban Schuman nem az uralkodási vágyat, hanem a harmadik világ segítségét, részére a példaadást vonta le következtetésként. Ám ez nem jelent mechanikus utánzást: "A demokráciát végképp nem lehet csak úgy rögtönözni." Schuman a kereszténységgel érvel, amelyet a sikeres demokrácia alapjának tekint: "Európa több mint egy évezredet szentelt a kereszténységre, hogy kiformalja azt."

Schuman számára a II. világháború után az európai egység nem a fejlődési fokon való átugrást jelenti, hanem egy szerves, logikus következményét a francia-német kapcsolatoknak. Schuman szerint Németország "képes mások értékeinek elismerésére (...) Ezt a hajlandóságot kellene kiaknázni." Ennek a hajlandóságnak a végeredménye az Európai Szén- és Acélközösség. Egy rövid iratban nem vállalkozhatunk arra, hogy teljes pályaképet, portrét vázoljunk föl Robert Schumanról. Aki érdeklődik Schuman portréja iránt, javasoljuk írásunk hosszabb anyagát, amely megtalálható honlapunkon.

Mindezek alapján fölvehető, hogyan állt Schuman a nemzeti kérdéshez? Ellentétesnek látta a nemzet(állam) és a nemzetekfeletti szerveződés viszonyát? Schuman elutasította egy európai szuperállam létét: „Nem az egyes államok egybeolvasztásáról vagy egy Szuper Állam létrehozásáról van szó. Az államaink léte itt Európában történelmi realitás, felszámolásuk lélektanilag lehetetlen lenne. Ez a sokféleség valójában nagyon öröndetes, és mi nem akarjuk sem egy szintre hozni, sem pedig egybemosni a meglévő különbségeket. De szükség van szövetségre, összetartó erőre, együttműködésre. Politikai szempontból a különböző országok között létrejövő tartós és belülről fakadó egyetértésnek lehetővé kell tennie a béke helyreállítását.” Másrészt viszont Schuman éppen a nemzeti igények magasabb szintre helyezését és képviselését látja egy európai közösségben. E szerint az európai integráció nem fölszámolni, éppen ellenkezőleg, erősíteni kívánja a nemzeteket. Kifejti azt is, hogy „nem harcolhatunk hitelt érdemlően mások nacionalizmusa ellen olyan módon, hogy a saját nacionalizmusunkat szegezzük szembe velük.”

Schuman ezért a még mindig létező német nacionalizmussal szemben nem a francia nacionalizmust szegezi szembe, hanem az európai egységet, amelyben a két nemzeti eszme föloldódna, és erőfeszítéseik közös gazdasági célra összpontosulhatnának, lezárva egy ötszáz éves háborúskodást.

Itt lehetetlen nem gondolni a mai ukrainai háborúra, és Ukrajna ezzel kapcsolatos várakozásaira. Létezik egy rés az ukrán vezetés között, amely bőrén érzi a orosz birodalmi törekvést, és a nyugatiak között, amely országok nyitva akarják hagyni az utat egy jövőbeni Oroszországgal való megbékélés előtt. Utóbbiak az európai absztrakt elveket szegeznék szembe a putyini vezetéssel, míg az ukrán vezetés – viszonylag fiatal államként – a maga nacionalizmusát. Schuman szerint a nacionalizmus nacionalizmussal való szembeállítását csak az éri el, hogy a két nacionalizmus egymást erősíti. Az ellentétet a közös program oldhatja fel, amely a nemzeti érzést magasabb szinten képviseli. A francia és német esetben ez történt, ahol a két nacionalizmus békésen összezsírozódott a Szén- és Acélközösség, majd az Európai Gazdasági Közösség projektekben. Ma van-e ilyen projekt? Európa reprezentál-e közös projektet, mondjuk Ukrajna számára? Nem inkább arról van-e szó, hogy elfeledkezve a schumani pszichológiáról, ma már az uniós vezetés merőben gazdasági stratégiai kérdésként ítéli meg egyes országok csatlakozását?

EURÓPA KANCELLÁRJA

Konrad Adenauer neve egybeforrott a háború utáni nyugatnémet demokráciával és az ún. szociális piacgazdasággal. Emellett Adenauer elkötelezett támogatója volt az európai integrációnak. Mindvégig föderális Európában gondolkozott, hasonlóan a föderális Németországhoz, és a kereszténydemokrata elveket összeegyeztette kora liberális filozófiájával.

Ha van az európai integrációnak olyan német alapító személyisége, aki hazáján kívül is tisztelt, az Konrad Adenauer, a Német Szövetségi Köztársaság kancellárja (1949-1963). Adenauer jó partnere volt az európai egység előkészítésében Robert Schuman francia külügyminiszternek és Alcide de Gasperi olasz miniszterelnöknek. Hármukat összekötötte számos tényező: a kereszténydemokrata eszme és pártidentitás, a német nyelvtudás (Schuman a Német Császársághoz tartozó Luxemburgban, de Gasperi az osztrák örökös tartományok egyikében, Tirolban született), az antikommunizmus a hidegháború idején, s végül, de korántsem utolsósorban az antifasizmus és antinácizmus. Utóbbi érzület érthetővé teszi, hogy mindhárman elvetették a háborút, mint a politika eszközt, és egy békés, szociális Európát kívántak.

Az alábbiakban kifejtjük, miért volt Konrad Adenauer az európai egység egyik legelkötelezettebb támogatója, olyannyira, hogy a francia politikai elit átlagánál is mélyebben egyetértett a francia pénzügyminiszterrel, Robert Schuman-nal az európai integráció kérdésében. Ehhez forrásként Konrad Adenauer politikai beszédeit egybegyűjtő „A demokrácia számunkra világnézet”. Beszéd-ek és beszélgetések (1946-1967) című

2013-as kiadványt használjuk. Először bemutatjuk Adenauer politikai szocializációját, amely meghatározta a leendő kancellár fölfogását az európai egységről, és benne Németország jövőjéről. Majd megvizsgáljuk, mit jelentett számára a föderalizmus elve. Ma a föderatív Európa a liberális és baloldali erők hívószava. Az 1950-es években mit jelentett a föderalizmus az akkori kereszténydemokrácia számára? Végül kifejtjük, hogyan támasztotta alá a kereszténydemokrata elv (nem csak Németországban) az adenaueri politikát, és hogyan viszonyult az eszme, valamint annak kifejezetten adenaueri irányvonala a liberalizmushoz. Ez utóbbi azért is különösen fontos, mert a föderatív Európát a liberális Európával szokták azonosítani manapság.

ADENAUER POLITIKAI SZOCIALIZÁCIÓJA

Adenauer mögött már jelentős közéleti tevékenység állt, mielőtt 1946-ban a CDU elnökévé választották. Köln képviselőtestületében kezdte a politizálást (1906-1917). A császárság utolsó éveiben és a Weimari Köztársaság egész időszaka alatt Köln főpolgármestere (1917-1933). A hitleri években háttérbe kellett vonulnia.

Adenauer személyiségét és politikai identitását meghatározta a kölni születése. Adenauer büszke volt arra, hogy a Rajna-vidéken született, földrajzilag közel a francia szellemiséghez, és távol az általa megvetett, mert militaristának tartott Poroszországtól. Feltűnő, hogy az európai integráció alapító atyái között többségben voltak azok, akik valamilyen értelemben az országuk határterületéről érkeztek. Mint írtunk róla, Schuman francia identitású szülőktől, Luxemburgban született, és egy francia-német határregióban, Lotharingiában töltötte ügyvédként fiatalkorát. Jean Monnet fiatalon, apja konyakkereskedő cégének megbízásából Angliában élt, megismerve az angol gondolkodásmódot. De Gasperi olasz nemzetiségűként, az Osztrák-Magyar Monarchia állampolgáraként született, a bécsi egyetemen tanult, és kereszténydemokrata programmal beválasztották a Rei-

chsrat-ba. Ezek az emberek fiatalon megismerkedtek több országgal és nyelvvel. Ebből következően értéknek tekintették a sokszínűséget, és távol álltak az egymásra fenekedő francia, német, olasz sovinizmusoktól. Az I. világháborús vérontás még inkább megerősítette őket a sovinizmus elutasításában, és egy egységes, erős, szociálisan érzékeny Európa kialakításában.

Adenauer szocializációjában a francia kultúra szeretete meghatározó volt. Éppúgy, mint a porosz uralom megvetése. Az anekdota szerint akárhányszor Adenauert valami hivatalos elfoglaltság kényszerűen a gyűlölt Berlinbe szólította, a fővárosba érve behunyta a szemét, hogy ne lássa a Rajna-vidéket leigázó poroszok fővárosát. A regionális ellentéthez vallási szocializációs ellentét társult. Adenauernek nemcsak az volt a problémája Poroszországgal, hogy a német militarizmus hazájának tartotta, hanem az is, hogy katolikusként ellenszenvezett az evangélikus Hohenzollern-ház és porosz elit uralmával. A hitleri éveket belső száműzetésben töltötte. A háború után az angol megszálló hatóságok igazolták, és hamarosan Adenauer az angol zóna Kereszténydemokrata Uniójának (CDU) elnöke lett.

Mit jelentett Adenauer számára a kereszténydemokrácia? Mindenekelőtt egy olyan eszközrendszert, amellyel Németországot visszatéríti a – szerinte – letért útról, a demokratikus népek közösségébe. Ebből következik, hogy Adenauer számára a kereszténydemokrácia és a liberalizmus értékrendje nem vált külön. Vállalta a liberális alapot (alkotmányosság, szabadságjogok az egyén és kisközösségek számára), noha a társadalompolitikában és a gazdaságban bírálta a liberalizmus érvényesülését.

Ahhoz, hogy megértsük Adenauer hozzáállásának alapját az európai egységesülés iránt, először azt kell megérteni, miként vélekedett a föderalizmusról. Bemutatkozó beszédében, 1946. március 6-án Adenauer a CDU ellenpontjának az egykori porosz államot tekintette: „Célunk Németország feltámasztása. Nem cél azonban sem a centralisztikus, sem a Poroszország vezette korábbi Németország feltámasztása.” A centralizált állammal szemben Adenauer a föderalizmusban látta a megoldást. Mint kijelentette, „Németországnak messzemenően decentralizált, demokratikus szövetségi állammá kell válnia.” Hogy miért, arra vonatkozóan azt mondta: „Úgy hisszük, hogy Németország államiságának ilyen módon való alakítása a szomszédos országok számára is a lehető legjobb. Remélem, hogy a nem túl távoli jövőben létrejön az Európai Egyesült Államok, amelyhez Németország is tartozni fog majd.” Mint látható, Adenauer meglehetősen lényegre törően eljutott beszédében a föderális Németországtól a föderális Európa víziójáig.

ADENAUER ÉS A KERESZTÉNY DEMOKRÁCIA

Adenauer nézetrendszerét és az egységes Európához való viszonyát nem tudjuk megérteni a kereszténydemokrácia korabeli fogalmának értelmezése nélkül. Itt figyelembe kell venni, hogy a kereszténydemokrácia egészen mást jelentett az 1940-50-es évek fordulóján, mint manapság. Ez nem csoda, hiszen az eszmék is változnak, alakulnak, párhuzamosan azzal, ahogyan az eszméket körülvevő tágabb rendszerek – a társadalom, a politikai kultúra, a nyilvánosság lehetőségei, és maga a geopolitikai beágyazottság, végül az európai politikát meghatározó világrend – is változnak.

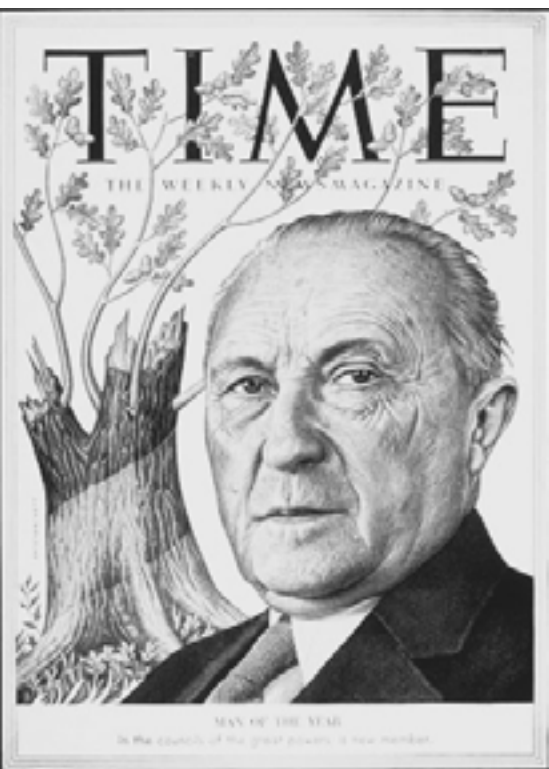
Ez a vízió persze nem a beszéd elhangzásának pillanatában született rögtönzés volt. Szervesen hozzátartozott a két háború közötti kereszténydemokrata politizáláshoz a kontinens valamilyen egységének tervezete. De Adenauer esetében a hitlerizmussal való szembenézés is hozzájárult a tervezethez: a CDU elnöke meg volt győződve, hogy csak egy föderális Németország tud békében élni a világban, és csak egy föderális Európa lehet megoldás a sovinszta gyűlölettel szemben, valamint az Adenauer számára nem kevésbé elutasított kommunista eszmével szemben. A nemzetiszocializmus és a kommunizmus egyaránt ellenséges volt a föderalista gondolattal szemben, mert mindkettő lényege az erős, központosított állam. Adenauer azonban, aki Európa-politikáját a német történelmi hagyományból merítette, hitet tett az 1871 utáni német centralizált állam leépítése mellett. A kancellár föderális Németország-tervéből logikusan következett a föderatív Európa elve.

Az egyik nagy eltérés a mai helyzettől, hogy a kereszténydemokrata pártok önképük szerint a „közép pártjai” voltak, azaz se jobb-, se baloldaliak. A kereszténydemokrácia német, magyar, belga, olasz stb. változatai az 1930-40-es években egyaránt szemben álltak a szélsőjobboddallal, a szélsőbaloddallal, a liberális kapitalizmussal, a kommunizmussal és a szociáldemokráciával. Ezek helyett egy igazságos, a magántulajdont tiszteletben tartó, demokratikus társadalmat hirdettek. Hitük szerint „harmadik utat” képviseltek a kapitalizmus és a szocializmus között – erre utal a „közép pártja” kifejezés. Ám a pártpolitikai realitás fölülírta ezt a keretet: azokban az országokban, ahol a korábbi jobboldali pártrendszer szétesett, a kereszténydemokrácia becsúszott a középről a „jobboldali” térfélre. Ez

„Ha nem cselekszünk, olyan események fognak utolérni bennünket, amelyeket mi, európaiak nem tudunk befolyásolni.”

történt tipikusan Németországban, ahol a CDU vált a legerősebb párttá, pusztán azáltal, hogy a háború előtti jobboldali pártok – autoriter jellegük, olykor a hitleri hatalom kialakulásában, a baloldal szétverésében való cinkosságuk miatt – nem alakulhattak újjá. A kereszténydemokraták számára a demokrácia védelme értékalapon szövetséget jelentett a liberalizmussal és a szociáldemokráciával, míg a gyakorlati kérdések, a társadalom- és gazdaságfilozófia elválasztotta a kereszténydemokráciát ezen irányzatoktól. A kereszténydemokraták vallották a széles körű társadalombiztosítás kialakításának a szükségességét, lényegében először ők fogalmazták meg a szociális piacgazdaság modelljét. A társadalompolitikai alapelvek (szegénység megszüntetése, egészségügyi és oktatási rendszer ingyenessé és kötelezővé tétele, a mezőgazdasági népesség támogatása, a gyermekmunka megszüntetése stb.) összekötötték őket a szociáldemokráciával, ám az egyház és a vallásosság megítélése értékalapon elválasztotta egymástól a két irányzatot. Az Adenauer fémjelezte kereszténydemokrata irányzat elvetette az egyház és állam összefonódását, sőt az egyház részvételét a közéletben – de az egyházi tanítások alapján alakította ki a társadalompolitikai elveket. A szubszidiaritás értéke (miszerint a döntéseket az érintettekhez legközelebbi szinten kell meghozni) mai napig meghatározó az Európai Unió társadalompolitikai irányelveiben. Ami az európai népek egység-tudatát és szolidaritását illeti, itt megint találhatunk elméletben közös pontot a kereszténydemokrácia és a szociáldemokrácia között. De egy döntő különbséget is: ugyanis a szociáldemokrácia a munkásosztály egységét hirdette, azaz az

egységes Európa elképzelése osztályalapon nyugodott, míg a kereszténydemokraták hirdették a társadalmi rétegeken, osztályokon felülemelkedő szolidaritást. Nem véletlen, hogy a nagy európai alapító atyák között kereszténydemokratákat találunk nagy számban (Schuman, Adenauer, De Gasperi, Monnet), és baloldaliakat kevesebbet (a kommunista Altiero Spinelli, a szociáldemokrata Paul-Henri Spaak). A német szociáldemokraták sokáig messze nem voltak lelkesek a Schuman-terv miatt, ellentétben Adenauerrel és a német kereszténydemokratákkal. A francia kommunisták 1954-ben leszavazták a Nemzetgyűlésben az Európai Védelmi Közösséget, és eleinte az angol Munkáspárt ellenezte leghevesebben a csatlakozást az európai integrációhoz, nem az angol konzervatívok. Vagyis nem szabad teljesen a mai európai pártpolitika alapján megközelíteni az integráció kezdeti éveit. Nagyon leegyszerűsítve, de a lényegét kifejezve: a hidegháború első másfél évtizedében a korabeli demokratikus baloldal kevésbé lelkesedett az európai integráció ügyéért, legalábbis Német- és Franciaországban, valamint Nagy-Britanniában, mint a korabeli demokratikus jobboldal. Nem azért, mintha a baloldal elutasította volna magát az eszmét, hanem, mert a „föderális Európát” hajlamos voltak úgy fölfogni, mint a jobboldali pártok cselét, amellyel leszerelik a nélkülözhető európai tömegeket, vagy egyenesen úgy fogta föl, mint az amerikai hidegháborús politika trójai falovát. Akkor békélt meg végleg a baloldal az európai egységgel, amikor elfogadta, hogy a társadalmi igazságosság és egyenlőség elvének képviselőéhez a kereszténydemokrata alapú „szociális piacgazdaság” és az egységes Európa jelentik a leghatékonyabb keretet.

KERESZTÉNYDEMOKRÁCIA ÉS LIBERALIZMUS

A föderalizmus eszméje azért érdekes, mert manapság az európai liberálisokat és baloldaliakat tartják a föderális Európa híveinek, szemben a nemzetállamok Európája koncepció támogatóival, akiket a jobboldallal azonosítanak. Vagyis e téren Adenauer kereszténydemokrata eszméje és az egykori meg mai liberalizmus között nincs különbség. Ugyanakkor a föderalizmus nem szakítható el Adenauer történelemszemléletétől, amely szintén közel áll a liberalizmus fölfogásához. Ugyanis Adenauer egyértelműen az állam iránti túlzott állampolgári lojalitást okolta a hitlerizmusért. Adenauer szerint a német nép az állam túlhatalmának bűvöletében él, „bálvánnyá tette és oltárrá emelte az államot. Az egyént, annak méltóságát és értékét e bálványért feláldozta.” Végző soron Adenauer a liberálisok számára is fontos egyéni jogok helyreállítására tett ígéretet, és olyan államot ígért, amely nem avatkozik be az egyén életébe. A kereszténydemokrácia kezdettől fogva hangsúlyozta az emberi jogokat, csakúgy, mint a liberalizmus. Különbség csak abban volt, hogy máshonnan, más forrásból vezette le az emberi jogokat (a kereszténydemokrácia az egyház tanításán alapulva az isteni elrendelésből, a liberalizmus a természetjogból).

Adenauer kritizálta a liberális kapitalizmust, amelyet bizonyos mértékig szintén hibáztatott a német történelem kisiklásáért: eszerint a „gyorsan növekvő iparosítás nagy embertömegeknek városokban történő koncentrálódása és ezzel járó elgyökértelenedése szabaddá tette az utat a német nép körében a materialista világnézet romboló terjedése számára.” Ez a materializmus szülte meg – legalábbis Adenauer szerint – a náciizmust. A liberális kapitalizmus felelős amiatt is, hogy a szabad versenyt emelte tisztelet tárgyává, nem véve figyelembe, hogy a nagy vagyonok szűk körben koncentrálódása irigységet vált ki.

A liberális pártok megoszlottak az egységes Európa kérdésében. Sok liberális támogatta a föderatív, és szabad piaci elveken működő európai egységet. Németországban az ún. ordoliberalisok voltak ekkoriban a gazdasági tervezés meghatározó alakjai. Ők úgy vélték, hogy az állam feladata, hogy megfelelő, hatékony keretet nyújtson a gazdaság működéséhez, és megakadályozza a gazdasági hatalom konvertálását politikai hatalommá. Az ordoliberalisok elvetették a nagy vállalatok összeszerveződését kartellekké és trösztökké. Az európai egység nagyfokú szabályozást jelentett, amely megfelelt az ordoliberalis érdekeknek. Ugyanakkor ez nem jelentett mégsem olyan állami túlszabályozást, amely már magának a gazdasági életnek a szabadságát veszélyeztette volna.

Sőt, az európai Szén- és Acélközösség, majd az Európai Gazdasági Közösség lehetőséget jelentett a gazdaság olyan fokú szabályozására, amely megakadályozza a válságokat a mezőgazdaságban (ld. az agrártámogatások rendszere), biztosítja az áruk, tőke, szolgáltatások

és munkaerő szabad áramlását a vámok fokozatos leépítése révén. Más liberálisok viszont elutasították még azt a szabályozottságot is, amelyet az integráció jelentett. Ezt a Friedrich August Hayek köré tömörülő kört nevezték a későbbiekben neoliberaisoknak. Ők azonban ekkoriban még kisebbséget alkottak, a gazdasági élet szereplői között marginálisan voltak jelen, inkább angol és amerikai agytrösztök, valamint az 1947-ben alakult Mont Pelerin Társaság révén nyílt fórum nézeteik kifejtésére. Lényegében Adenauer kereszténydemokrata és az ordoliberalisok elméletei kiegészítették egymást. Az európai integráció adenaueri értelmezésben legalább annyira volt liberális, mint kereszténydemokrata teljesítmény.

Adenauer képes volt a német politikusok közül arra, hogy Németország sorsát európai keretben szemlélje. A CDU-t nemcsak elhatárolta a szocialista és a háború előtti konzervatív nézetektől, továbbá a hitlerizmustól (amellyel mindvégig szemben állt), hanem a francia kulturális szellemiségű Köln polgármestereként értette és érezte a francia félelmeket, ezért jó partnere tudott lenni a francia politikusoknak, akik tartottak az új, megerősödő Németországtól. Adenauer igyekezett megnyugtatni a külföldet: Németország túljutott a hitlerizmuson. Diplomáciai érzéke mellett segítette az a tény, hogy a másik oldalon is olyan politikusok álltak, akik osztották a kereszténydemokrácia elveit, így az egységes Európa vízióját. Segítette helyzetét az is, hogy a CDU által képviselt szociális piacgazdaság nem állt ellentétben az ekkor domináns liberális, ún. ordoliberalis elvekkel. Sőt, az ordoliberalisok koncepciója a gazdaság területén összhangban volt a CDU filozófiai elveivel. Így mondhatjuk, hogy a CDU vállalta a liberális elveket a gazdaságban, nemcsak az emberi jogok területén.

„Semmi sem lehetséges emberek nélkül, de semmi sem maradhat fent intézmények nélkül. Európa országai túl kicsik ahhoz, hogy biztosítsák népeik számára a szükséges jólétet és társadalmi fejlődést. Az európai államoknak föderációt kell alkotniuk.”

JEAN MONNET, A GYAKORLATIAS ALAPÍTÓ ATYA

Jean Monnet (1888-1979) francia közgazdász fiatalkorától megismert különböző kultúrákat, és a sokrétű tapasztalatszerzés fölverte az előítéletekkel szemben. Nem osztozott sok honfitársának angol- és németellenességében, hanem, fölismerve Franciaország elmaradottságát az ipari termelékenység terén, mindent megtett a reformokért. Világosan látta a II. világháború után, hogy Franciaország energiatermelése a német szénforrásoktól függ, Európa békéje pedig attól, hogy képesek-e visszailleszteni Németországot a demokratikus népek közösségébe Robert Schumanhoz hasonlóan Monnet is szilárdan hitt az európai egységben, ám programjában inkább a gyakorlatiasság és a gazdasági szempont vezette, mint Schumant. Monnet inkább idealista üzletember volt, mintsem politikus. Hasonló vonás

a francia politikai központoktól távoli nevelkedés: míg Schuman Luxemburg, Monnet a francia vidék szülöttje volt.

Az alábbiakban Jean Monnet Emlékiratok című könyve alapján mutatjuk be azokat a sorsdöntő éveket és élményeket, amelyek elvezették Monnet-t a francia-német megbékélés tervéhez. Monnet gazdaságmenedzselési elvei, valamint a folyamat során kialakított munkamódszere ugyanazon elveken nyugodott pályája során, az I. világháborútól az Európai Szén- és Acélközösség megalakításáig, miközben tartalmában folyamatosan finomodott.

AZ INDULÁS

Ahogy az európai egység másik francia alapító atyja, Schuman, úgy Monnet is különböző világok metszéspontjában töltötte az ifjúkorát. A nyugat-franciaországi Cognac városában született, és apja cégének ügynökéként tizenhat évesen eljutott Angliába, majd az Egyesült Államokba és Kanadába. Monnet tisztelettel szólt emlékiratában az angolszász világról, mint fogalmazott, „óriási, szinte határtalan világban élünk, így természetesnek tűnt számomra, hogy később más nyelveket beszélő és más szokásokkal bíró emberekkel kerülök majd kapcsolatba.” (40.) A fiatalkori élménynek tulajdonította azt, hogy mentes maradt a „francia társadalom szűk látókörű provincializmusától”. Anglia

megismerésének és az angol nyelvtudásnak köszönhető, hogy az I. világháború idején szinte megszállottjává vált a szoros angol-francia együttműködésnek.

AZ ELSŐ LÉPÉSEK AZ EGYSÉGES EURÓPA FELÉ

Határtalan önbizalommal, huszonhat évesen javasolta Anglia és Franciaország politikájának addiginál erősebb összehangolását René Viviani miniszterelnöknek, kitérve a gazdaság területére. Javasolta egy közös intézmény megalapítását:

„Fel kell állítani egy olyan testületet, amely fel

tudja becsülni az antant erőforrásait, és képes azokat úgy elosztani, hogy közben a terheket is megfelelően kiegyensúlyozza.” (47.)

Az antant országainak gabonaellátásáért felelős Gabonatanács laboratóriuma volt a későbbi szupranacionális szervezeteknek. Monnet a későbbi közös intézmények tervét ebből a testületből merítette. Működése meggyőzte arról, hogy a különböző nemzetiségű állampolgárok képesek félretenni a nemzeti érdekeiket, amennyiben látják erőfeszítésük célját: „A Gabonatanács működése nyújtotta az első konkrét bizonyítékot arra, hogy az emberek bizonyos körülmények között fölismerek egybevágo érdekeiket, és emiatt egyetértésre juthatnak. Nézzük meg, melyek is ezek a körülmények: először is elengedhetetlen, hogy ugyanarról a problémáról beszéljenek, másodszor pedig akarják, sőt kötelességüknek érezzék, hogy olyan megoldást találjanak, ami mindannyiuk számára elfogadható.” (55.)

Monnet optimistán nézett 1940-ben egy szoros angol-francia szövetség és 1950-ben egy francia-német gazdasági kooperáció felé. Minden esetben egy-egy háború közelítette egymáshoz a feleket. Monnet közelről láthatta a békeidőben a Népszövetség bukácsolását. Abban látta a Népszövetség kudarcát, hogy a szervezet nem rendelkezett valódi hatalommal. Kizárólag az egyes politikusok közötti bizalomra épült. Ez a személyek közötti bizalom azonban nem pótolhatta az intézményes garanciákat. Mint Monnet írta, „több hatalmat kellett volna kapnia a szövetségnek, úgy életképesebb lett volna. Eleinte ugyanis tényleg csak néhány egyén egyetértése és személyes tekintélye miatt működött.” (83.) A lényeges szempont azonban az, hogy nem voltak valós érdekek, amelyek a nemzeti kormányokat késztették vagy kényszerítették volna az együttműködésre. A bizalom kérdése, ennek megléte vagy hiánya később is tanulságokkal szolgált Monnet pályáján.

A II. világháború elején sokan érveltek egy francia-brit unió mellett. Nem véletlen, hogy Monnet ezzel kezdte emlékiratát, hiszen az 1940-es szövetség kudarca komoly tapasztalat volt számára. Winston Churchill brit miniszterelnök jóváhagyásával Monnet, Charles De Gaulle, valamint Sir Robert Vansittart brit diplomata, korábbi külügyminisztériumi államtitkár és a francia René Pleven, jogász, későbbi honvédelmi miniszter (1946), miniszterelnök (1950-1951, 1951-1952), De Gaulle egyik fő támogatója megszövegezték, és a Bordeaux-ban üléselő Paul Reynaud miniszterelnök részére elküldték a háborús angol-francia unió tervezetét. A Francia-Brit Unió nevet viselő szövetség átmeneti időre, a háború idejére szült, de alapja lehetett volna egy későbbi szövetségnek, s feltehetően Monnet a jövőre vonatkozó tervként értékelte. Monnet szövegében közölte a dokumentum tartalmát. Néhány példa: „A két kormány kihirdeti, hogy Franciaország és Anglia a továbbiakban nem két nemzet, hanem egy Francia-Brit Unió”, „Az unió alkotmánya szerint közös szervek irányítják a védelmi, külpolitikai és gazdasági ügyeket”, és „Franciaország minden polgára azonnal Nagy-Britannia állampolgárává lesz, hasonlóképpen, minden brit alattvaló Franciaország állampolgárává válik”. (23.)

A Francia-Brit Unió sorsa jó lecke volt a későbbi alapító atyáknak, hogy önmagában a közös érdek még nem teremt egységet, ha hiányzik hozzá a bizalom. Márpedig éppen a bizalomhiány volt gyöngéje a Francia-Brit Unió tervének: 1940-ben a francia vezetés nem bízott az angolokban. Reynaud környezetében azzal gyanúsították az angol kormányt, hogy az unió terve blöff, és a

FRANCIAORSZÁG ÚJJÁÉPÍTÉSE

Az ideiglenes köztársasági elnöki posztot betöltő Charles de Gaulle 1945-ben megbízta Jean Monnet-t, hogy készítsen tervet Franciaország gazdasági életének újjászervezésére. A Monnet vezetésével megalakult, legjobb szakembereket magában foglaló, és közvetlenül az elnök alá tartozó Tervezési Főbiztosság diagnózisa szerint Franciaország lemaradásban volt más európai államokhoz képest. Monnet és munkatársai felhívták a figyelmet a gazdaság szektorai közötti összhang fontosságára. A különböző ágazatok közötti prioritási sorrendet állítottak föl, és így jutottak el az energia- és acéltermelés elsődleges szerepének fölismeréséig. A fölismerésből fakadt

szigetország célja a francia hadiflotta megszerzése. Nagy-Britanniában valóban aggódtak amiatt, hogy Franciaország vereségével a világ negyedik legerősebb flottája Hitler kezébe kerül. Az angol kormányzat válaszút elé került, hogyan bánjon korábbi szövetségesével. Churchill kegyetlen preventív lépésre szánta el magát: az összevont francia flotta angolok általi lebombázása az algériai Mers el-Kehimél (1940. július 3.) éket vert a két nemzet közé. Az angolellenesség fokozódott, és mindez mutatta, hogy nem elegendő, ha két országnak közös az érdeke a krízishelyzetben – szükség van a politikusok, sőt a társadalom közötti bizalomra.

a későbbiekben a francia és német szén- és acélforrások közös felügyelete.

Monnet javaslatait de Gaulle 1946. január 3-án formálta rendeletté, amely célul tűzte ki a hatékonyság növelését, a termelékenység fokozását, a külkereskedelem növelését, a teljes foglalkoztatást és az életszínvonal biztosítását. A modernizációs program elemei visszaköszönnének később az európai közös gazdaságpolitikában. A szakértői munkacsoportok olyan jól beváltak, hogy Monnet alkalmazta ezt a munkaformát a Schuman-terv kidolgozásánál is, ahol öt szakértői munkacsoport alakult, és 1950-ben „megint az ismert folyamat játszódott le: egy kis csapat látott munkához, az adott területen a legalkalmasabbnak és legközvetlenebbül érintettnek mutató személyek tapasztalataira támaszkodva. Ezt a módszert alkalmaztuk Franciaország modernizációs tervének kidolgozásánál is.” (324.) S végül, közös pont, hogy – igaz, gyakorlati szempontból – az európai szén- és acélüggyel foglalkozó bizottságok ugyanott üléseztek, mint négy évvel korábban a franciaországi modernizációt kidolgozó munkacsoportok. Szimbolikus jelentőséggel rendelkezett, hogy a Franciaország gazdasági reorganizációját és a Szén- és Acélközösség tervezetét kidolgozó csoportok ugyanazon a helyen dolgoztak, az utóbb legendássá vált Martignac utca 18. szám alatti lakásban. Monnet utóbb a folytonosságot látta a helyszín kiválasztásában, bár eleinte csak a praktikum miatt döntöttek úgy, hogy nem hagyják el a korábbi központjukat.

MONNET SZEREPE A SCHUMAN-TERVBEN

1949. márciusában sikerült tető alá hozni a francia-olasz vámuniót. Ha figyelmet fordítunk az időrendi sorrendnek, akkor ez a vámunió a magja a későbbi európai egyesülésnek, hiszen egy évvel megelőzte a Schuman-tervet. A francia-német megbékélés hajtóerőt kapott az Európa Tanácstól. Az 1949-ben megalakult testületben R. W. G. Mackay brit munkáspárti képviselő előterjesztette egy közös „acélhatóság” tervét. A francia-nyugatnémet kapcsolat mélyponton volt, a Saar-vidék hovatartozása miatt. Monnet mind erkölcsileg, mind gazdaságilag képtelenségnek tartotta a Saar-vidék beolvasztását és a Ruhr-vidék nemzetközi felügyeletét.

1950 márciusában Konrad Adenauer nyugatnémet kancellár egy amerikai újságnak adott interjúban fölvetette Franciaország és az NSZK unióját, beleértve a két ország parlamentjének egyesítését és a közös állampolgárságot. Monnet, aki mindenben a gyakorlatiasságot kereste, ezt nem tartotta életszerűnek. Hiszen még válsághelyzetben sem tudta elfogadtatni annak idején a francia-angol uniót – a francia-német unió még képtelenebbnek tűnt. Monnet értette Adenauer szándékát, miszerint „Németország és Franciaország egyesítésével szerette volna feloldani a szén és acél okozta versengést.” (283.) Monnet, állítása szerint, egy alpesi túrán, hosszú séták alatt dolgozta ki a megoldást, továbbgondolva Adenauer elképzelését: „(...) ez alkalommal Németország nem a háború kezdeményezője, hanem annak tétje lesz. El kellett érni, hogy Németország ne tét, hanem ehelyett összekötő kapocs legyen.” (287.)

Eleinte Monnet megpróbálta bevonni Nagy-Britanniát is: „nem mondtam le az angolok meggyőzéséről”. (309.) Clement Attlee brit munkáspárti miniszterelnök méltatta a francia-német megbékélést, ám kategorikusan kizárta a brit csatlakozást. A brit kormányt még az sem győzte meg, hogy Dean Acheson amerikai külügyminiszter és maga Truman elnök is szimpátiájáról biztosította az európai integráció tervét. A csatlakozás egyik brit pártolója, Geoffrey Crowther, az Economist szerkesztője azzal magyarázta az idegenkedést, hogy „Angliát soha nem foglalták el vagy szállták meg: nem érezte szükségét annak, hogy megtisztítsa a történelmet a rossz szellemektől”, vagyis a szuverenitás értékét elébe helyezte egy bizonytalan európai integrációnak. (304.)

MONNET EMBERI ÉS SZAKMAI STÍLUSA

Hogyan tudta Monnet elérni, hogy különböző nemzeti-ségű, eltérő érdekeket képviselő politikusok egy asztalhoz üljenek? Monnet személyes stílusát kell szemügyre venni, ha választ akarunk kapni erre a kérdésre. Az ifjúkori foglalkozása (konyakkereskedő) által megkí-vánt jellemvonásokkal (emberismeret, türelem, a meg-felelő helyzet felismerése) magyarázza sikerét, ezért is szentel könyvében sok leírást szűkebb hazája, Cognac társadalmának, amelyet egy józan, földhözragadt paraszti konzervativizmus és a kalkuláló üzletemberi szellem keveredése jellemez. (31-36.) Világutazóként többször bírálta a francia provincializmust, és ebből vezette le az ország gazdasági elmaradottságát, amely élményként meghatározta a világlátását. Monnet fiatal-korától kezdve rendszerben gondolkozott: akkor, amikor vezette a Gabontanácsot, és akkor is, amikor Francia-ország gazdasági életének újjászervezését bízták rá, rögtön átlátta, hogy össze kell hangolni a különböző ágazatok érdekeit. Korábban az ágazati döntéshozók és tanácsadók egymástól külön működtek, mindenki a maga területének adott prioritást, ez pedig szükség-szerűen vezetett a gazdasági szektorok és ágazatok között rivalizáláshoz. Monnet az képviselte, hogy együtt mozgásra van szükség az ágazatok között. Ennek egyik eszköze a bizalom kialakítása. Mint írta, „tapasztalataim szerint senki sem értheti meg mások problémáit, amíg nem biztos abban, hogy a másik valóban ugyanazt a nyelvet beszéli. Ezért én mindig ugyanahhoz a mód-szerhez térek vissza: az embereket igyekszem egy asztalhoz ültetni.” (276.) Monnet a konyakkereskedelemből hozta az emberekkel való bánásmódot. Ebben a szakmában azonnal ki kell alakítani a bizalmat. S hogyan? A választ is megadta: „A bizalom létrehozásához sokkal egyenesebb út vezet, mint azt gondolnánk: az egyenesség a titka az egész-nek.” (325.) A másik – ugyancsak a szülői házból és a konyakér-tékesítő cégből – hozott képesség a gyakorlatiasság: „Megtanultam, hogy nem lehet nagy általánosságban, homályos elképzelésből kiindulva cselekedni. De amint képesek vagyunk összpontosítani egyetlen konkrét ügy-re, minden lehetségessé válik.” (284.) Adenauer tervét a francia-német unióról addig nem tartotta életszerűnek, amíg csak ötlet volt. Ez „a lehetőségek megteremtése nélkül nem volt több pusztába kiáltott szónál”. Monnet svájci tartózkodása alatt jutott el egy konkrét elképzelé-

sig a főhatóságról, amivel máris konkretizálta a német kancellár vágyalmát. Remekül megtalálta azokat az embereket, akik segítettek a tervezet finomhangolásá-ban és a megfelelő személyhez (Schuman) való eljut-tásban. A gyakorlatias világlátás türelemmel párosult. Amikor a Schuman-tervről szóló viták során német, olasz, holland és belga partnerei egyformán a szuvere-nitás védelmével foglalkoztak, Monnet elterelte a vitát a gyakorlati kérdések felé. Receptje szerint, „a kölcsönös megértés mindig nehéz. Amint azonban a gyanak-vást sikerül eloszlatni, a legfőbb akadály is eltűnik az utunkból (...) Emellett az embernek teljes szívből el kell magát köteleznie egy adott ügy mellett.” (326.)

Jean Monnet teljes joggal szerepel az Európai Unió atyái között. Minde-nekelőtt gazdasági szakemberként és – nem utolsósorban – amatőr „pszi-chológusként” illeti meg az érdem. Monnet két világháborúban csiszolta az emberekkel való bánásmódot, amelyet annak idején konyakkereskedőként megtapasztalt. Tudatában volt annak, hogy a bizalom megteremtése a legfontosabb, és hogy addig nem lehet elérni sikert, amíg a politikusok nem látják meg a közös célokat. Sikerült rávennie hat ország politikusait, hogy ne a problémákat tekintsék, hanem a közös célt, és ne vesszenek el a techni-kai-jogi részletekben, hagyják azokat a szakemberekre. Mindez nem műkö-dött volna külső körülmények nélkül: ha nincs Schuman és nincs Adenauer, akkor hiába Monnet gyakorlatiassága és a Martignac utcai munkacsoportok erőfeszítése.

A Szén- és Acélközösség terve természetesen nem tekinthető egyetlen ember alkotásának, szellemi termékének, bármekkora szerepet játszott benne Monnet. A II. világháború utáni válságos Európa-politikai helyzet (a hidegháború kibontakozása), Franciaország nehézségei (romló gazdasági teljesítmény, ipari alulfejlettség, a gyarmatbirodalom bomlása), a Németországgal folytatott vita a Saar-vidék hovatartozásáról, és főleg a francia energiatermelés igénye a német szénre együttesen fontos tényezők voltak a francia-német megbékélés felé vezető úton.

Monnet jó értelemben technokrata (a gyakorlati kérdésekre fóklu-száló) szemlélete, a rendszerben való gondolkodás képessége, a problémák szisztematikus végigvitele, külön elemekre (gazdaság, jog, politikai dön-téshozatal) bontása, és azokhoz a legjobb emberek megtalálása sikert ért el. Az Európai Unió előtt álló mai kihívások megoldásához ugyanezekre a képességekre lenne szükség.

ALTIERO SPINELLI ÉS AZ EURÓPAI FÖDERALIZ- MUS VÍZIÓJA

A második világháború végével egy új világrend volt kialakulóban, mely Európa fejlődésében egy újabb periódust nyitott. Egy, a jövőben bekövetkező konfliktus megelőzése lett az időszak legfontosabb kérdése, ami hamar az európai integráció felé fordította a figyelmet, azonban integráció irányának és mélységének tekintetében nem alakult ki konszenzus. Az alapítók atyák közül a föderáció legnagyobb szószólójaként is feltűnő a Spinelli bemutatására kerül sor az alábbi részben. Az nézeteinek és életjének bemutatásán túl arra is kitérünk, hogy a napjainkban Európa irányával kapcsolatos bizonytalan helyzet sem tekinthető egyedinek, ugyanis válságosnak tartott időszakok korábban is előfordultak már az európai együttműködés történetében - a hatvanas években például az integráció szinte egy évtizeden át nem volt képes érdemben előrehaladni. De az ellentét elméleti szinten is tetten érhető, hiszen például Schuman az együttműködést nemzetállami alapokon képzelte el, addig Spinelli a egyesült európai államok létrehozását tartotta kívánatosnak.

A FÖDERALIZMUS ATYJA

Spinelli (1907-1986) egy diplomata és vállalkozói családban született 1907-ben, szocialista eszméket követő apja révén fiatalon megismerkedett a baloldali ideológiákkal. Már 17 évesen belépett a kommunista pártba, ami a fasiszta rezsim alatt nem csupán a hatalom ellen-szenvét váltotta ki, de 1927-ben tíz év börtönre, majd hat év száműzésre ítélték Spinellit. A börtönévek alatt egyszer sem volt hajlandó megbánást tanúsítani vagy az elveit megtagadni, pedig ez akár a szabadon engedést is jelenthette volna. E rendíthetetlen, konok hozzáállás, vagy ahogy mások utaltak rá, intolerancia végigkísérte az egész életét. Ez megmutatkozik az európai föderációba vetett hitében, melynek képviselőtől sohasem volt hajlandó lemondani. A börtönben folyamatosan képezte magát. Ekkor ismerkedett meg az európai föderáció gondolatával, és távolodott el a kommunista ideológiától. Szabadulása után megalapította az Európai Föderalista Mozgalmat, ahol fontos szempont volt a szervezet mozgalmi természete, ezáltal pártállástól függetlenül bárki csatlakozhatott hozzá. Az 1940-es évek második felében számos egyeztető fórumot tartottak mind az európai integráció kérdéskö-

rét, mind magát a föderációt illetően. Spinelli gyakran kiábrándultan távozott ezen eseményekről mivel az integrációval foglalkozó eseményeken az európai föderáció gondolata nem aratott sikert a legtöbb résztvevőnél, míg a föderalisták által szervezett kongresszusokon a gyakori ellentétek gátolták a föderalista gondolatok sikerét. Majd az 1950-es évek elején sorra születtek Európa-szerte a föderalista mozgalmak, melyeket Spinelli igyekezett összekötni egymással. Továbbá akkoriban született meg a Pleven-terv – melynek célja az egységes európai haderő létrehozása volt –, valamint az Európai Védelmi Közösség (EVK) megalapításának gondolata. E tervek azonban elbuktak, emiatt a következő évtizedben Spinelli visszavonult a politikától, és Bolognában nemzetközi kapcsolatokat oktatott. Majd egy évtizedes elvonulás után új lendülettel tért vissza, aminek köszönhetően a hatása a ma működő Európai Unió is kimutatható.

GONDOLATAI ÉS POLITIKAI HASZNOSULÁSUK

Joggal merül fel a kérdés, hogy Spinelli mit látott a föderációban, és miért gondolta, hogy Európának erre a politikai rendszerre van szüksége – pláne egy olyan kontinensen ahol a tömörülni kívánó államok alig egy évtizede még egymással háborúztak. Sok ország – így Magyarország – számára még inkább nehéz lehet megérteni, hogy miért akarnak államok lemondani a szuverenitásukról teljesen önként, és mit tudnak ebből profitálni. Érdemes azonban tisztázni, hogy a föderalizmus eme értelmezésében nem a központosításon van a hangsúly. Éppen ellenkezőleg, az elmélet szerint, a kisebb területi egységek autonómiáját és szabadságát kell garantálni, egy központi kormányzat megteremtése mellett. A központi kormányzat ebben az értelmezésben biztosítja a kisebb egység számára a szabadságjogokat. Az európai föderáció megvalósítását illetően az amerikai alapító atyák közül Hamilton volt rá nagy hatással, akinek kulcsszerepe volt a kisebb területi egységek és a központi kormány hatalommegosztásának kidolgozásában. Valamint hozzá köthető az alkotmányozó nemzetgyűlés gondolatának felvetése is, ami Spinellinél is központi szerepet játszott. A föderáció megvalósítását elősegítette továbbá a tény, miszerint Európa mellékszereplővé vált az nemzetközi politikában, és a hidegháború két szuperhatalma – a Szovjetunió és az Egyesült Államok – számára kiszolgáltatottá vált. Ezen viszont csak akkor lehet fordítani, ha van olyan haderő, ami garantálja a kontinens

biztonságát. Ezért is állt elő a francia René Pleven egy tervvel, az egységes európai hadsereg létrehozásáról. A terv mögötti szándék azonban nem csupán Európa hatalmi pozíciójának visszaállítása volt, hanem a német haderő önálló növekedésének megelőzése. A sztálini expanzív szovjet külpolitika ugyanis megkövetelte az NSZK-ban az amerikai csapatok jelenlétét, azok viszont átcsoportosításra kerültek az 1950-ben kezdődött koreai háború miatt. A művelet miatt szükségessé vált az NSZK újrafelfegyverzése a Szovjetunió visszatartása érdekében. Voltak azonban törekvések, amelyek olyan intézmények létrehozását eredményezték, így ellenőrizhetővé válik az NSZK esetleges hadiipari tevékenysége. Ilyen volt az ESZAK – Európai Szén- és Acélközösség –, ami nemzetközi felügyelet alatt tartotta a szén- és acéltermelést, tehát a harcászat alapjául szolgáló nyersanyagok kitermelését. E szupranacionális szervezet létrehozása volt az első „valódinak” tekinthető európai közösség, azonban nem volt elegendő a franciáknak – ezért álltak elő a Pleven-tervvel. A föderalisták részéről a terv nagy támogatottságnak örvendett, és nem csupán annak célja miatt, hanem a vele járó intézményi változtatások miatt. A terv végrehajtásához az európai demokratikus hagyományok miatt szükség volt egy európai szintű parlamentnek felelős kormányra is, ami az integráció kiemelt szintjét jelentette. Az Európai Politikai Közösség (EPK) tervének kidolgozása és a szükséges intézményi struktúra

kigondolása megkezdődött. Ekkor az európai föderáció létrehozásának terve megvalósulni látszott. A terv az USA támogatását is élvezte és Spinelli is aktív szerepet vállalt, nem csupán az alkotmány kidolgozásában, de abban is, hogy a tagállamok aláírják az Európai Védelmi Közösségről szóló szerződéseket.

A kezdeti sikeresség átfordult és a föderáció megvalósulásának lehetősége hirtelen elhalványult. Sztálin 1953-as halálával, ugyanis ez egyúttal az expanzív szovjet külpolitikai végét is jelentette, ezzel pedig megszűnt a motiváció az EVK, valamint az EPK létrehozására. Végző soron a francia és – De Gasperi távozását követően – olasz parlamenteken bukott el a föderáció megvalósulása, ugyanis nem voltak hajlandók ratifikálni a szerződéseket. A kudarcot követően Spinellit kétségek gyötörték, vívódott, hogy folytassa-e a munkáját, és ha igen, milyen irányba induljon el. Ekkor még kiadta a második föderalista kiáltványt, és a kormányok helyett megpróbálta a társadalom szintjén népszerűsíteni az európai föderalizmus gondolatát – mely Olaszországban kiemelten sikeres is volt –, azonban De Gaulle színre lépése jó időre befagyasztotta a föderalizmusról szóló vitát. A nemzetközi kapcsolatok kedvezőtlen alakulásán, valamint az olasz és francia akadályozáson túl, más tényezők is gyengítették a föderalista törekvéseket.

Ez pedig a Spinelli által is sokat bírált funkcionalista és neofunkcionalista eszméken alapuló integráció volt. A funkcionalisták szerint az integrációt lépésről lépésre kell megvalósítani és az egyre szorosabb együttműködés által jöhet létre a föderáció. Ezzel szemben Spinelli számára a föderalizmus nem egy cél volt, hanem egy eszköz, amit az integráció első lépésének tekintett. A szintén föderalista – és ESZAK kidolgozásáért felelős – Jean Monnet-val ezért többször nehézkessé vált az együttműködésük. Miután nem sikerült az EVK és az EPK létrehozása, Spinelli igyekezett meggyőzni Monnet-t hogy álljon a föderalista mozgalom élére, ő azonban nem vállalta a szerepet. A sorozatos kudarc hatására átalakultak a nézetei is. Sokáig azt vallotta, hogy a gazdasági integrációt nem lehet megvalósítani föderáció és alkotmányos alapok nélkül, de a '60-as években többször elismerte az Európai Gazdasági Közösség (EGK) sikereit – fenntartva véleményét miszerint annak tartós fennmaradását csak a föderalizmus garantálja.

KUDARC IDŐSZAKA

SIKEREK

A föderalisták egyik legnagyobb sikere a közvetlen szavazás 1979-es bevezetése az Európai Parlament választásain. E cél ugyan nem csak a föderalisták eszméket követő emberek fejében fogalmazódott meg, hiszen a demokratikus normák európai szintre emelése mindegyik tagállam részéről támogatást élvezett. De az is kétségtelen, hogy Spinelli a kezdetektől egy, a nemzetek – tehát a választópolgárok – által választott alkotmányozó gyűlés létrehozása mellett érvelt. Nem beszélve arról, hogy az európai föderalizmus eszméjét is társadalmi szinten igyekezett népszerűvé tenni, miután az a politikai elit részéről nem kapott elegendő támogatást, s így nem tudott megvalósulni. Az EP-ben a közvetlen választás bevezetését azért is tekintette sikernek, mert egy olyan szervezetet látott benne, amely képes lesz a választók megbízásából egy föderális szintű alkotmány kidolgozására.

Ekkor hozta létre a Crocodile Clubot mely a rendszeres találkozójuk helyszínéül szolgáló ma is működő étteremről kapta a nevét (s ez a szervezet ma már az AFCO néven működő bizottság). A klub eleinte egy ad hoc munkacsoportot hozott létre, majd a tagok kezdeményezésére egy állandó bizottságot is felállítottak a parlamentben, aminek feladata az intézményi reformok és egy új intézményi struktúra kidolgozása volt. A szervezet első kiemelt sikerei közé tartozik, amikor először a parlament elfogadta az Európai Unió tervezetét, majd egy évvel később a Spinelli által vezetett AFCO kidolgozta az Európai Unió létrehozásáról szóló szerződéstervezetet.

Ezzel Spinelli az EP szerepfelfogását is átalakította, arra ugyanis korábban nem volt példa, hogy kidolgozzon, majd elfogadjon egy szerződéstervezetet – addigi működése ugyanis határozatok elfogadására korlátozódott. A tervezet célja egy monetáris unió, valamint a belső piac létrehozása, illetőleg meg akarta teremteni az Unió számára a lehetőséget, hogy saját hatáskörben dönthessen forrásainak növeléséről. A tervezet azonban nem került elfogadásra, azt elsősorban a britek és franciák ellenezték, míg a belgák és olaszok részéről nagy támogatást élvezett. A szerződéstervezetet illetően több föderatív elem – mint például az alkotmány létrehozása – mai napig nem került bevezetésre, de a napjainkban létező Európai Unió működését szabályozó Maastrichti és a Lisszaboni Szerződés alapjául szolgált. A tervezet, a teljesség igénye nélkül, olyan ma is hatályos és meghatározó szabályokat tartalmaz, mint az uniós jog elsőbbsége a tagállami felett, a szabály arról, hogy az EP és a Tanács közösen gyakorolják a jogalkotó hatalmat, valamint olyan fogalmak kerültek bevezetésre, mint a szubszidiaritás elve, az uniós polgárság vagy az alapvető jogok, továbbá a monetáris unió és a belső piac is megvalósultak.

„A modern civilizáció sajátos alapját a szabadság elvére alapozta, amely kimondja, hogy az ember nem pusztán eszköz, amelyet mások használhatnak, hanem egy fő autonóm élőlény.”

MAI TANULSÁGOK

Napjainkban jellemző egy a közbeszédben és a politikai kommunikációban is fellelhető látszólagos ellentmondás a föderalizmus és a nemzetállami keretek között. Spinelli olvasatában a nemzetállamok a világháború után nem voltak képesek biztosítani a megfelelő körülményeket – így a szabadságot sem – az állampolgáraik számára, s ezen érv volt a föderáció létrehozásának egyik pillére. Az ő felfogása szerint tehát a szuverenitás feladása éppen nagyobb szabadságot eredményezne, továbbá a föderáció által nem szűnnének meg a nemzetállami keretek sem. Spinelli is úgy hivatkozik Európa diverzitására, mint az együttműködés potenciálisan legnagyobb erejére. A föderáció nem jelentené a történelmünkkel, kultúránkkal nyelvünkkel való szakítást, sőt egyes nézetek szerint éppen a történelmi és kulturális beteljesülést jelentené. A föderációban is a tagállamok feladata a helyi problémák kezelése és a helyi ügyekben való döntéshozatal, sőt talán hatékonyabban is tudják ezt kezelni, mert más feladatok átruházásra kerülnek a

központi kormányzatra. Példaként gondolhatunk első körben az USA-ra, ahol az egyes államok közötti különbségek kézzelfoghatóak. A különbség megnyilvánul a dialektusban, kultúrában és gondolkodásban is – említhetjük itt a két legnépesebb államot Kaliforniát és Texast. Utóbbiban például a világ egyik legszigorúbb abortusztörvénye van hatályban míg előbbi egyebek mellett ebben a kérdésben is liberális.

Egy másik fontos szempont, amit érdemes áttekinteni, az európai együttműködési folyamatban résztvevők föderációhoz való viszonya. Talán sokak számára meglepő, hogy az 1952-ben az ESZAK hat tagállama aláírta az Európai Védelmi Közösség létrehozásáról szóló szerződést és az ESZAK kiegészült közgyűlése által a következő évben megkezdődött az Európai Politikai Közösség tervének kidolgozása. A végső tervezet ugyan egy nemzetek feletti és nemzetközi struktúra közötti rendszert hozott volna létre, de olyan módon korlátozta volna a tagállamok mozgásterét a katonai és védelmi ügyekben melyre ma sincs példa. A ratifikáció azonban hosszas vitát követően elmaradt a francia parlament részéről, s az olaszok részéről is, miután az a francia döntéshez kötötte az ügy megtárgyalását. Hiába nem történt meg a ratifikálás, az esetből kitűnően látszik, hogy a föderáció megvalósítása a kezdetektől jelen van, és valahol lenyűgöző, hogy a közös érdekek okán tagállamok már ilyen kezdeti fázisban önként hajlandóak lettek volna korlátozni a saját szuverenitásukat.

THE SPINELLI GROUP

A közös európai haderő ügye pedig azért is érdekes, mert olyan tagállamok vezetőinek a támogatását is élvezhetné, mint Orbán Viktor, aki nyíltan ellenzi a föderális Európa létrehozását és nem utolsó sorban, számos kérdést illetően a mainstreamtől eltérő álláspontot képvisel. Ez nyilvánul egyrészt a retorikájában is, de az is beszédes, hogy a legutóbbi ciklusban a vétók 60%-a Magyarországhoz köthető. A magyar miniszterelnök azonban már 2016-ban nyilvános beszédében jelezte, hogy szükségesnek tartja egy közös európai hadsereg létrehozását. Láthattuk, hogy az európai integráció fejlődése rögzös úton át vezetett, és már a kezdetekben súlyos ellentétek voltak az együttműködés mibenlétéről és irányáról. Ne feledjük, eleinte csak a hat alapító tagállam - s, olykor a britek - vettek részt az erről szóló disputákban. Az erős ambíciók és a hasonló történeti tapasztalatok és kulturális minták ellenére a megegyezés rengeteg vitát követően hosszú évek alatt tudott csak megszületni. Nem meglepő tehát, hogy az ezredfordulót követően már a dupla annyi tagállammal rendelkező EU-ban nem mennek gördülékenyen az integrációs ügyeket érintő kérdések tárgyalásai. Nem beszélve arról a tényről, hogy a növekedés által, kulturális és történeti tapasztalatokat tekintve is nőttek a különbségek a tagállamok között, ami még tovább nehezítheti az egyetértést. Lehetnek azonban olyan ügyek - mint a közös európai haderő - melyek alkalmasak lehetnek az integráció további mélyítésére, s ezzel pedig enyhítenék az EU és az alapító atyák által ránk hagyott rendszer válságát.

Azt nehéz megállapítani, hogy a nemzetközi folyama-

tokra mindig is érzékeny európai integráció mikor és hogyan lábalhat ki a válságból, az eddigi sikere viszont egyértelmű, hiszen példátlan módon fog össze 27 különböző tagállamot és több mint 400 millió embert – valamint számos kérdésben meg is teremti közöttük az összhangot. Arról nem beszélve, hogy számos olyan intézkedés van, amely hatékonyan képes tovább erősíteni a kapcsolatot a tagállamok között, akár állampolgári szinten - gondolhatunk itt az ERASMUS programra. Mindenesetre, az átalakulással kapcsolatos lehetséges jövőbeni scénáriók közül kettő is valószínűnek tűnik. Az első a többsebességes Európa, melynek gondolata már a 80'-as évek elején, az Európai Unióról szóló szerződéstervezet megalkotása során is felmerült. Ennek lényege az, hogy az elkötelezett államok létrehozhatják a föderációt, míg az abból kimaradni kívánó tagállamoknak nem lenne kötelező belépniük, és egyúttal a föderáció megvalósulását sem akadályozzák. A második scénárió pedig akár az első megvalósulását követően is megvalósulhat, ez pedig Spinelli tervének, a föderális Európának a létrejötte. Ezen opció azért tűnik valószínűnek, mert több alapító tagállam ma is elkötelezett az európai egység irányába, ahogyan már a kezdetekben is az volt, és ezáltal lassan létrejöhet a föderáció, mely idővel akár az alacsonyabb integrációs szinten levő államokat is bevonhatja - pláne olyan fentebb is említett eszközök alkalmazásával, melyek növelik a hajlandóságukat, hogy lemondjanak a szuverenitásukról. Világos azonban, hogy ezen integrációs lépcsőfokokra felkapaszkodni nem egyszerű és pláne nem rövid folyamat.

EGY ELFELEDETT EURÓPAI: JACQUES DELORS

Az Európa alapító atyái kiadványunkban egy olyan személyt ismertetünk meg, akinek elnöksége alatt az európai integrációs folyamat példátlan sebességű fejlődésre volt képes. Ennek ellenére mégis kevesen ismerik Jacques Delors nevét. Holott senki nem képviselte nála jobban az európai jóléti rendszer fenntartásának szükségességét, és kereste a kapcsolatot a fiatalokkal és a szakszervezetekkel. A mostani írásunkban egy, az eddigiekhez képest kakuktkojásnak számító politikust mutatunk be. Az eddig bemutatott alapító atyákban közös, hogy valamennyien a századfordulóhoz köze születtek, és már idősök voltak akkor, amikor az 1940-es évek végén megalapozták az európai integrációt. Másrészt megállapítottuk, hogy az összes európai alapító atya valamilyen értelemben a társadalmuk, országuk periferiájáról érkezett, és ez meghatározta a látásmódjukat. Jacques Delors (1925-2023) sok tekintetben más karakterrel rendelkezett. Egy olyan korszakban született, amikor a Páneurópa-gondolat virágkorát élte: 1925-ben. Huszonöt éves volt a német és francia szén- és acélforrások egyesítését előirányzó Schuman-terv bejelentése idején. Delors volt az egyetlen a sorozatunkban, aki egy fővárosban, Párizsban látta meg a napvilágot. Érzékelhető, hogy Delors egy más generációt képviselt. Más karakter politikai értelemben is, mint az eddig megismert személyek. Az eddigiek, a kommunista Spinelli kivételével, kereszténydemokraták voltak, vagy a kereszténydemokrácia eszméjéhez álltak közel. Delors is egy kereszténydemokrata szervezetben, a Keresztény Munkások Francia Konföderációjában kezdte pályáját, 1969-ben a gaulle-ista Jacques Chaban-Delmas miniszterelnök tanácsadója volt, ám 1974-ben csatlakozott a Szocialista Párthoz. Ízlésében, retorikájában és nézeteiben azonban sok szempontból kereszténydemokrata maradt. Későbbi, európai integrációval kapcsolatos beszédjeiben tetten érhető a kereszténydemokrácia központi gondolatának, a szubszidiaritásnak a megbecsülése. 1979-ben beválasztották az Európai Parlamentbe, ugyanakkor pénzügyminiszteri posztot töltött be a szocialista

Mitterrand-kormányban. 1985-ben Delors-t megválasztották az Európai Bizottság elnökévé, és ezt a tisztséget 1995-ig töltötte be.

Delors nevét kissé elfeledték mára. Holott az ő tízéves ciklusában az európai integráció nagyobb utat tett meg, mint a megelőző húsz évben. Az ő elnöki mandátuma során jött létre az, amit Európai Uniónak hívunk, a monetáris unió, a közös fizetőeszköz (euró), a belső piac, a közös európai állampolgárság, és a Schengeni övezet. Hogy miért lett Delors elfeledett? Talán azért, mert már nagyon is magától értetődőnek vesszük mindazt, ami létrejött, másrészt két, egymást átszövő folyamat – a hidegháború vége és a rendszerváltozások –, illetve a bipoláris világrend elmúlása, Európa szovjet fenyegetettségének megszűnése fölötti eufória elhomályosítja a Delors-korszakot.

Delors nehéz időben vette át az elnökséget. Az európai gazdaság növekedése lelassult. Nyugat-Európa több országában a belső gazdasági és társadalmi kihívások hatására egy fordulat állt be: Margaret Thatcher és Helmut Kohl kormányai igyekeztek búcsút inteni a túlzottan nagyvonalú jóléti államnak, éppen akkor, amikor az európai társadalmi modell megvalósítása volt napirenden. Megkezdődött az első brit-európai csörte, amikor Thatcher a brit adófizetőkre hivatkozva bírálta az Európai Közösség bürokráciáját és az agrártámogatások rendszerét. A sajtót ellepték a raktárakban álló „vajhegyekről” szóló apokaliptikus beszámolók, amelyek támadhatóvá tették a túltermelést fölpörgető közösségi agrárpolitikát. Erre az időszakra esett az afganisztáni háború, a kis hidegháború, az amerikai rakétatelepítések elleni nyugat-európai tiltakozási hullám, közben a zöld pártcsalád és az új típusú, bevándorlásellenes szélsőjobboldal megerősödött, kihívást intézve a hagyományos szocialista és kereszténydemokrata pártokkal szemben. Ugyanakkor Delors időszakában számos előremutató lépés történt az integráció történetében. 1985. június 14-én az Európai Közösség hat alapító tagállama megállapodott a határaiton gyakorolt ellenőrzés megszüntetéséről. 1986. februárjában el-

fogadták az Egységes Európai Okmányt, májusban először vonták föl a kék alapon tizenkét csillagot ábrázoló lobogót, az Európai Unió mai hivatalos zászlaját. Ebben az évben csatlakozott Spanyolország és Portugália, új lökést adva az európai egyesülés folyamatának. 1989-ben megtörténtek a közép- és kelet-európai rendszerváltozások. 1990. június 15-én a schengeni egyezményvel megszüntették a személyforgalom ellenőrzését a közösségen belüli országhatárokon. 1992. február 7-én aláírták a maastrichti szerződést, amelynek értelmében 1993. november 1-jén megszületett az Európai Unió. 1995-ben Delors megkapta a Robert Schuman-medált. S az Európai Unió keletre és északra nézett: Ausztria, Svédország és Finnország csatlakozott, s megindultak a tárgyalások Magyarországgal, Csehországgal, Szlovákiával és Lengyelországgal a jövőbeli csatlakozásról.

Delors számára új problémák merültek fel. Nyilvánvaló volt, hogy megoldást kellett találni olyan kérdésekre, amelyek az 50-es évek alapító atyái idején még nem, vagy nem kiélezett formában voltak jelen. Az ökológiai kérdés, az energiaszegénység, a monetáris unió megeremtése, a föderalizmus és a szubszidiaritás közötti feszültség jelentették azokat a kérdéseket, amelyekre Delors reflektált. Emellett Delors szívügyének tekintette az európai társadalmi modell, vagyis egy európai jóléti állam megalapozását, melynek eleme volt a fiatalok széles körű demokratikus nevelése. Az 1992-es Delors-javaslat indítványozta a diplomák és szakképzettségek kölcsönös elismerését.

Jacques Delors beszédeit gyűjteményben állították össze. Delors azért határozta el a beszédeinek az összegyűjtését, hogy elősegítse az elmélyült gondolkodást Európáról. Mint kifejti, „Európa építése közös vállalkozás. Mindenki részt vehet benne a maga helyén.” (9.) Az alábbiakban témacentrikusan mutatjuk be az ezen beszédekben szereplő téziseket.

Delors már nem egyszerűen az európai népek békéjének és jólétének biztosításáról beszélt, hanem belehelyezte az európai integrációt és annak tanulságait, tapasztalatait egy tágabb összefüggésrendszerbe: eszerint Európának feladata van a világban. A korábban bemutatott alapító atyák közül Schuman utalt feladatként a példamutatásra, ám Monnet inkább a nagyvilágot tekintette inspirációs forrásnak Európa számára, Adenauer pedig mindvégig csak kontinentális keretben gondolkozott. Churchill a világkormány laboratóriumának kívánta látni a reménybeli Egyesült Államokat. Delors mindannyiuknál messzebb ment, amikor azt írta, hogy a jövőbeli politikai és monetáris uniónak „lehetővé kell tenni, hogy az Európai Közösség kifelé megerősödjön, mint olyan hatalom, amely eszményeit a békéről, a szabadságról és a szolidaritásról a világ összes népének szolgálatába tudja állítani.” (9.)

Érthető, hogy a korábban megismert európai államférfiak óvatosak voltak abban a tekintetben, hogy az Európai Gazdasági Közösség iránymutató legyen a területén kívül elhelyezkedő régiók számára. Az 1950-es években a Delors-féle missziós szerepvállalás nem állt volna összhangban a nyugat-európai országok háború utáni lehetőségeivel, amikor az újjáépítés, a szociális piacgazdaság alapjainak lerakása és az európai vám- és agrárpolitikai kereteinek kialakítása voltak napirenden. Az 1980-as évek végére a helyzet megváltozott. Az Európai Gazdasági Közösség mindinkább bizonyította életképességét, és intézményrendszere kiépült, szakpolitikai egyre mélyültek. Az 1970-es években megbuktak Európa utolsó fasiszta típusú diktatúrái (Görögország, Spanyolország, Portugália), és ezek az államok felvételt nyertek a Közösségbe: Görögország 1981-ben, Spanyolország és Portugália 1986-ban. A korábbi államok demokráciák voltak, és csatlakozásuk mögött kizárólag gazdasági és társadalompolitikai ösztönzők álltak. A fasiszta típusú diktatúrát maga mögött hagyó három új tagállam felvételi szándéka egy új feladatkörrel ruházta fel a Közösséget: a demokráciára nevelés előmozdításával. Gyors csatlakoztatásukat a demokratizálódás elősegítésének szándéka indokolta a Közösség részéről. Az 1989-es közép- és kelet-európai rendszerváltozások idején már teljesen magától értetődő volt a demokratikus politikai kultúrára nevelés.

Delors kifejtette, hogy „az Európai Közösség hitvallása az, hogy a kontinens más országaiban alkal-

mazza jól bevált módszerét”, azaz célja a béke, a párbeszéd és a szolidaritás terjesztése a kontinensen. (10.) A demokráciára nevelés célját Delors és mások visszavezették a II. világháborúig. Immár nem úgy értelmezték az Európai Gazdasági Közösséget, mint egy gazdasági és társadalompolitikai fókuszú egyesülést, hanem úgy, mint egy demokratikus projektet. Ha jobban elolvassuk Monnet, Schuman és Adenauer írásait, akkor jól látható, hogy számukra a francia-német megbékélés volt a fő cél. Az energiapolitika, a szén- és acélforrások egyesítésének ezt kellett szolgálnia. Delors név szerint utal Monnet-ra, aki emlékiratában az összes többi európai atyánál jobban hangsúlyozta egymás megismerésének fontosságát: „Jean Monnet terápiája egyszerű és zseniális volt. Belesodorni országainkat a szolidaritás és együttműködés forratagába, ami lehetetlenné teszi a visszatérést a régi gonosz szellemekhez.” (11.)

„Európát a sokszínűsége teszi rendkívül gazdaggá. Ezt a sokszínűséget meg kell őrizni, hiszen a közjó is ezt kívánja meg.”

Delors ismertette az Európa előtt álló kihívásokat. Az egyik ilyen kihívás az unionista-föderalista szembenállás. Mi a két tábor elméletének lényege? Az unionisták úgy tekintenek az európai integrációra, mint amelyben államok államokkal szövetkeznek egyenrangú félként, a federalisták viszont arra törekszenek, hogy minél jobban szétterítsék a közösségi szakpolitikákat, és egyre több jogkört kívánnak átruházni a tagállamokról a közösségi intézményekre. Delors megértéssel kezeli azokat a kritikákat, amelyek egy szuperállam létrejöttétől vagy éppen a jurisztokráciától (a bírák uralmáról) féltik a sokszínűséget és a szuverenitást. Az Európai Bizottság elnöke reményét fejezte ki, hogy az Európai Tanács és az Európai Parlament jogkörének megerősítése növeli a demokratizálódást. Delors bizonyos értelemben elvetette a túlzott egységesítést. Például elvetette a közös védelmet, mondván, hogy erre nem érett meg a közösség. Ugyanakkor hangsúlyozta, hogy túl kell lenni azon a problémán, amit ő „euroszklerózisnak” nevezett, vagyis az Európai Gazdasági Közösség hatástalan működésén. Ehhez néhány területen kell csoportosítani a prioritásokat: ilyenek tekintik a gazdaságot, a zöld politikát, valamint a csúcstechnológiák terén az elért eredmények megtartását. „Egy szó mint száz, Európának újra meg kell találnia a képzelőerő és az offenzíva útját!” (27.)

Máshol arról beszélt, hogy „ha el akarunk kerülni minden felesleges konfliktust, nem szabad ezt a föderális megközelítést a federalizmus zászlajára tűzni, melyet egyesek minduntalan azzal az egyedüli céllal lobogtatnak, hogy kilátástalan vitákat szítanak azokkal szemben, akik a nemzetállam bizonyos koncepciója nevében elutasítják ezt.” (104.) Delors a megoldást a két álláspont áthidalására a szubszidiaritás elvében látta. Delors a kereszténydemokrácia eszméjéből átvett szubszidiaritást úgy magyarázta, hogy egyetlen hatalom vagy felsőbb intézmény sem vonhatja el az egyének és kisebb közösségek jogát attól, hogy önmagukat irányítsák. A gondolat, miszerint az egyének és a kisebb közösségnek joga van

saját ügyei intézésére, mélyen az emberi méltóság gondolatában gyökerezik. Egyetértőleg idézi Altiero Spinellit: „Az unió csak azért cselekszik, hogy elvégezze a feladatokat, amelyek közösen hatékonyabban hajthatók végre, mintha a tagállamok egyenként cselekednének.” (104.)

Delors úgy véli, hogy hiba minden apró kérdésben elvonni a döntési jogosultságot a nemzeti parlamentektől. Felállít egy arany szabályt, miszerint két esetben a közösségi politikának előnyt kell élveznie a nemzeti parlamentekkel szemben: amennyiben a négy alapszabadságról, azaz az áruk, tőke, szolgáltatások és munkaerő szabad áramlásáról van szó, illetve amennyiben a nemzeti parlamentek döntése veszélyeztetné a verseny egyenlőségét.

Másfelől Delors óv attól is, amit a szubszidiaritás „alibiként való alkalmazásának” nevez. Az 1970-es évektől egyre terjedt a szélsőségesen piacpárti felfogás a konzervatív és liberális pártokban, miszerint az állam a széles szociális biztonság kialakításával elvonja az egyének szabadságát, önrendelkezési jogát. Ez a felfogás Thatcher azon mondatban csúcsosodott ki, hogy „nincsen olyan, hogy társadalom, csak egyének, férfiak és nők és családok léteznek.” Ebben az esetben az egyéni önrendelkezésért való aggódás a jóléti állam lebontásának fügefaleveleként szolgált. Delors éles ellentétet von az 1980-as években hatalomra jutott – Reagan, Thatcher, Helmut Kohl – által képviselt neoliberais gazdaságpolitika és a Közösség szociális modellje között.

Delors felhívja a figyelmet arra, hogy a szélsőséges piacpártiság, a protekcionizmus elutasítása képmutatás. Nem érti, hogy nem látják sokan, hogy Európa nem engedheti meg magának a gazdasági versenyelőny lemondását. Az informatika és úrkutatás fejlesztése pedig érthetően nem mehet nemzeti alapon Európa esetében, hiszen ezek nagy anyagi kiadású technológiák, másrészt egyik országnak sincs joga kisajátítani ezeket az új ágazatokat. Sőt, utal arra is, hogy az Egyesült Államok és Japán érvelése mennyire hipokrita akkor, amikor bírálják az európai pro-

tekcionizmust. Ezek a közgazdászok a szabadságra hivatkoznak, a kereskedelem szabadságára, de nem veszik figyelembe, hogy vannak a pusztán közgazdasági kalkulációnál magasabb rendű értékek: például nonszensz lenne, hogy egy félmilliárdos közösség ne tudja magát ellátni élelmiszerrel. Delors világos látta mindezeket a jelenben is aktuális problémákat.

1985. január 31-én Delors javaslatára a szakszervezetek és a munkáltatói szervezetek vezetőinek gyűlése megtárgyalta a szociális dialógust. 1988-ban Delors javasolja, hogy az Európai Közösség tagállamai fogadják el a közösségi Chartát. Ez megtörtént 1989-ben. Nagy-Britannia, egyedül a 12 tagállam közül, elutasította a Charta aláírását. Delors szerint Európának meg kell őriznie az európai társadalmi modellt. Ehhez kijelöli a prioritásokat: a hátrányos helyzetű rétegek fejlesztése, a nehéz helyzetben lévő ipari régiók átalakításának támogatása, a munkanélküliség elleni küzdelem, a fiatalok szakképzése és a vidékfejlesztés. Összesen az Európai Bizottság 40 milliárd fontot költött ezekre a célkitűzésekre. Delors olyat is megfogalmazott, amely érinti a demokratikus állampolgári nevelést: célul tűzte ki a folyamatos képzéshez való jog kiterjesztése az összes munkavállalóra. Ez nemcsak a szakképzést jelenti, hanem az általános iskolától a felsőfokú intézményekig terjedő képzést, a legszélesebb tudásterületek oktatását.

Delors nem hagy kétséget afelől, hogy az európai egység nem áll és nem állhat ellentétben az európai népek sokszínűségével. Mint mondta, „Európa a különbözőségekben érvényesíti önmagát. Önök, kedves barátaim, teljes mértékben britek fognak maradni, mindazzal együtt, ami az Önök lételemét alkotja. Az együttműködésnek és a szolidaritásnak köszönhetően közöttünk, európaiak között, sokféleségünk gazdagsága folytán sikerül majd megőriznünk identitásunkat, kultúránkat, döntési és cselekvési képességünket.” (50.)

1988. május 11-én az Európai Szakszervezeti Szövetség stockholmi kongresszusán Delors hat összefüggő célkitűzést fogalmazott meg: a belső piac megvalósítása és a monetáris unió megalakítása mellett két viszonylag új cél, a társadalmi kohézió és a környezetvédelem alaposabb figyelembe vétele is megjelenik a beszédben. Delors felszólítja azon országok kormányait, amelyekben a szociális norma alacsony, hogy emeljék a normát a szociális jogok terén legmagasabb szinten teljesítő országok színvonalára. Nyilvánvalóan a szociális dimenzió terén Nagy-Britannia például elmaradt Németország, Hollandia és Skandinávia mögött. Delors megismétli a folyamatos képzéshez való jogot minden munkavállaló számára. Eszerint minden munkavállaló órakeretben részesülne, amelyet saját szükséglete szerint használhatna fel a saját műveltsége gyarapítására. Ez nemcsak a választott szakma terén történő továbbképzésre, hanem az állampolgári

tudatosság és a legszélesebb műveltség fejlesztésére is alkalmas lenne.

Delors a munkavállalók széles körű nevelését tekintette célnak, és azt nem szűkítette le a specializáció szellemében a szakképzésre. Nem fejtegette, mit tartalmaz az oktatás-nevelés rendszere, de nyilvánvaló, hogy ebbe beletartozott a demokratikus politikai kultúra. Ugyanis hozzátette, hogy Európának a „dolgozók” közreműködésére van szüksége, és ezt a közreműködést, ezt a részvételt csak akkor érhetjük el, ha a dolgozók biztosak abban, hogy a választott út a társadalmi haladás dolgozója lesz.” (52.) Igaz, utóbbi a szakszervezetek stockholmi konferenciáján fejtette ki, de általában véve is célkitűzés volt az állampolgári nevelés, és ezzel összefüggésben az üzemeken belüli demokrácia fejlesztése.

ELÚSZÓ ÁLMOK?

Delors érdeme, hogy sikerült elérni az Európai Közösség intézményes reformját. Célkitűzése az ún. Európai Szociális Modell volt, amely magában foglalta a fiatal munkavállalók oktatás-nevelését, továbbá a diplomák és szakképzettségek elfogadását. Delors igyekezett szorosabbra fűzni a közösségi vezetők kapcsolatrendszerét a szakszervezetekkel, a fiatalokkal és az ökológiai kérdés iránt fogékony értelmiségekkel. Az 1980-as években már erősen éreztették hatását a neo-liberális közgazdasági elmélet, amely Thatcher és Kohl révén politikai uralomra jutottak Nagy-Britanniában és a Német Szövetségi Köztársaságban, és amely követelte a privatizációt, deregulációt, a szakszervezetek visszaszorítását, olykor egészen szélsőséges mértékben. Delors nézetei ellenére az 1990-es években a meg-

szorítások, a „sokkterápiák” érvényesültek az újonnan felszabadult, és az Európai Családhoz (Churchill szava) csatlakozni kívánó közép- és kelet-európai országok csoportjában. Kétségtelen, hogy Delors korszaka, illetve általában az 1990-es évek a jóléti állam utolsó nagy korszaka Európában. A 2000-es évektől kezdve már mindenütt a megszorítások politikája érvényesült, leszámítva Európa északi felét, amely ragaszkodott az egyenlőségelvűséghez és szolidaritáshoz. Talán a jóléti állam értékeinek lassú erjedése is hozzájárul ahhoz, hogy a 2000-es évektől egyre csökkent az EU iránti lelkesedés, és egyre több euroszeptikus párt, mozgalom jelent meg a színen. Az euroszepticismus hozzájárult ahhoz, hogy Delors elfeledetté vált. Hiszen ő a minél egységesebb Európa híve volt.

MÉDIAAJÁNLÓ

„Az okoseszközöket nem betiltani kell az iskolákban, hanem kötelezővé tenni, és integrálni az oktatásba”

„Közzvéleménykutatások befolyásolhatják a választói magatartást”

„A domináns párt nem egy magyar különlegesség”

„Ha nem tudunk a másik fél gondolkodásmódjáról, logikai rendszeréről, akkor nem tudjuk a saját politikánkat jól felépíteni vele szemben”

„A nemzeti ünnepek politikai vitái a növekvő polarizációt jelzik”

„A mai miniszterelnöknek újfajta nyilvánosság-politikát kellene folytatnia”